

inclusief provinciale bijlage

museum

nummer 2, december 1994

PEIL

COLLEGIAAL INFORMATIEBLAD VOOR MUSEA

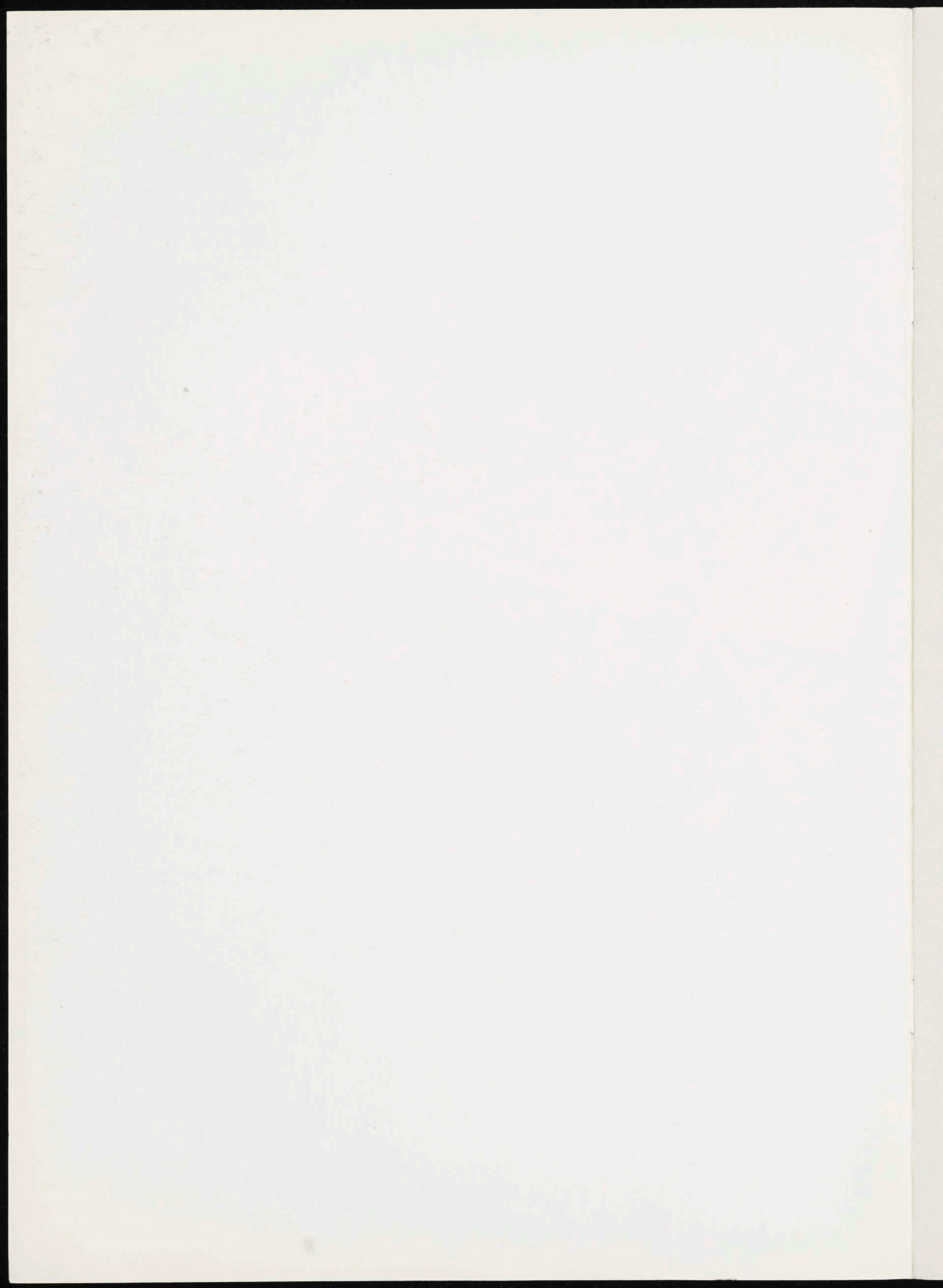

■
BASISVORMING EN ONDERWIJS

■
TENTOONSTELLEN IN DE PRAKTIJK: VALLEN EN OPSTAAN

■
MUSEUMBEZOEK IN DE ZOMER VAN 1994

■
TIPS & BERICHTEN
■

Inhoud

Voorwoord	1
Omgevingsgeschiedenis en basisvorming	2
Omgevingseducatie in het Gooi en de Vecht- en Eemstreek	6
Schoolmethoden en de kerndoelen in het basis- en voortgezet onderwijs	8
LCM-info	
▪ Pilot-project Museumnormering op de lange baan geschoven	10
▪ Platform cultuurhistorie	12
Tentoonstellen in de praktijk: vallen en opstaan	13
Museumbezoek in de zomer van 1994	18
Tips en berichten	19
Boeken en tijdschriften	22

Colofon

Colofon

Museumpeil is een gezamenlijke uitgave van de bureaus van de provinciaal museumconsulenten van Noord-Holland, Zuid-Holland, Utrecht, Noord-Brabant en Limburg.

Redactie:

Annelies Jordens, Hiske Land, Ellen Loozen, Joan Patijn, Marianne de Rijke, Marjolein Spruijt, Mart van der Sterre, Jules Verschuuren en Ferry Walberg.

Eindredactie:

Annelies Jordens, Hiske Land en Ellen Loozen.

ISSN: 1381 - 1088

Ontwerp & Vormgeving:

De Vormers,
bureau voor grafische vormgeving, Utrecht.

Drukkerij:

Pascal, Utrecht.

Redactie-adres:

Stichting Ondersteuning Musea
Mariaplaats 23
3511 LK Utrecht
telefoon: 030 - 343880
fax: 030 - 328624

Nummer 2, december 1994.

Foto omslag: Museale activiteiten voor de basisvorming

Voorwoord

Voor u ligt het tweede nummer van Museumpeil, de gezamenlijke uitgave van de bureaus van de provinciaal museumconsulenten van Noord-Holland, Zuid-Holland, Utrecht, Noord-Brabant en Limburg.

Reacties op het eerste nummer

Na het verschijnen van het eerste nummer kregen wij veel positieve reacties, zowel op de inhoud als op de vorm. Voor de redactie is dit een stimulans op de ingeslagen weg voort te gaan en het concept verder uit te werken en zo mogelijk te verbeteren. Ook uw reacties en suggesties op dit nummer ontvangen wij graag.

Over de inhoud

Sinds de invoering van de basisvorming in het voortgezet onderwijs krijgen de musea te horen dat zij op deze verandering in het onderwijs in moeten spelen. Meerdere instellingen zijn ermee bezig en veel bijeenkomsten worden eraan gewijd. In drie artikelen proberen wij de musea wijst te maken in deze veranderingen en de rol die (vooral historische) musea daarbij kunnen vervullen.

Het artikel van Evert van Ginkel over het opzetten van tentoonstellingen geeft een beeld van de valkuilen waarin museummedewerkers terecht kunnen komen. Voor de mensen die alle blunders al eens begaan hebben een feest der herkenning - de anderen kan het wellicht zenuwen, tijd en geld besparen.

Opnieuw geven wij tips en berichten, boekbesprekingen.

Wij hopen dat ook dit tweede nummer met interesse wordt gelezen en inspeelt op de wensen die bij u leven.

Twee delen

Museumpeil verschijnt in twee delen. Het eerste algemene deel bevat

de artikelen en informatie die voor alle Nederlandse musea van belang zijn. Het tweede losse deel is uitsluitend bestemd voor de eigen provincie.

Abonnement

Als u meerdere exemplaren van Museumpeil wilt ontvangen kunt u via uw consulent extra abonnementen bestellen. Deze kosten f 25,- per jaar. U kunt zich ook abonneren op Museumpeil inclusief alle provinciale bijlagen voor f 50,- per jaar.

Post Scriptum

Mocht u het juiste provinciale deel niet hebben ontvangen, neemt u dan contact op met het bureau van de provinciaal museumconsulent van uw provincie. U krijgt dit dan zo spoedig mogelijk toegestuurd.

De redactie

Omgevingsgeschiedenis en basisvorming

In dit artikel wordt bekeken op welke wijze musea, historische verenigingen en archieven een bijdrage kunnen leveren aan de basisvorming. Wat zijn de mogelijkheden en de knelpunten?

Basisvorming

In augustus 1993 trad voor de eerste jaren van het voortgezet onderwijs een belangrijke vernieuwing in werking: de zogenoemde basisvorming. In de basisvorming volgen alle leerlingen van twaalf tot vijftien jaar gedurende twee à drie jaar dezelfde vijftien vakken, ongeacht welke school zij bezoeken. Eén van die vakken is geschiedenis en staatsinrichting en van dat vak dient omgevingsgeschiedenis een vast onderdeel uit te maken. Op de andere vakken zal in dit artikel niet ingegaan worden. Het is wel belangrijk te weten dat alle vakken in de basisvorming tezamen gekenmerkt moeten worden door de zogenoemde TVS-formule: Toepassing-Vaardigheden-Samenhang.

De TVS-formule

Kort samengevat komt het erop neer dat leerlingen de vaak theoretische schoolkennis moeten kunnen toepassen (binnen het vak en daarbuiten), dat ze allerlei vaardigheden

leren zoals samenwerken of een onderzoekje doen en dat de verschillende vakken zoveel mogelijk samenhang moeten gaan vertonen. Het vak geschiedenis en staatsinrichting moet geen vak zijn waarbij de leerlingen allemaal min of meer interessante weetjes van buiten leren zoals dat vroeger misschien het geval was, maar ze doen in dat vak kennis en inzichten op die hen de huidige tijd beter doen begrijpen (toepasbaarheid), ze leren historisch onderzoek doen (vaardigheden) en zij zien samenhang met kennis uit andere vakken, bijvoorbeeld aardrijkskunde of economie. Meer aandacht voor omgevingsgeschiedenis past heel goed in deze TVS-formule. We hebben echter wel te maken met een nieuwe aanpak van de geschiedenis van eigen stad, dorp en streek.

Omgevingsgeschiedenis

Op zich genomen is omgevingsgeschiedenis in het onderwijs niet nieuw: er zijn al heel lang geschiedenisleraren die hun klassen iets vertellen over de geschiedenis van de streek waar hun leerlingen wonen. Zij doen dat meestal om bepaalde ontwikkelingen welke in het schoolboek beschreven worden te illustreren: bij het hoofdstuk over middeleeuwse steden wijst de leraar op de aanwezigheid van enkele resten van middeleeuwse gebouwen in de eigen stad en bij de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog vergeet hij niet te vertellen over de overval van het plaatselijke bevolkingsregister door een groep verzetsmensen. De eigen omgeving fungeert hier als illustratie of als didactisch hulpmiddel. Deze leraren moeten daar zeker mee doorgaan, maar de basisvorming vraagt van hen nog iets anders.

Het nieuwe in de basisvorming staat beknopt beschreven in de kerndoelen voor het vak geschiedenis en staatsinrichting. Want voor elk vak

in de basisvorming gelden kerndoelen om de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren, een soort minimumeisen waaraan het onderwijs moet voldoen. Voor geschiedenis en staatsinrichting gelden een algemene doelstelling en veertien specifieke kerndoelen over sociaal-economische, politiek-bestuurlijke en cultureel-mentale aspecten van de geschiedenis. Over omgevingsgeschiedenis staat er het volgende in de kerndoelen:

'De leerlingen verwerven ... kennis, inzicht en vaardigheden ... die voor verschijnselen, ontwikkelingen en vraagstukken op regionaal ... niveau van betekenis zijn' (algemene doelstelling). En: *'de leerlingen kunnen eenvoudig onderzoek verrichten naar historische gebeurtenissen en ontwikkelingen op sociaal-economisch of cultureel gebied in de eigen omgeving'* (kerndoel 1).

Met deze twee bepalingen is omgevingsgeschiedenis wettelijk verplicht geworden voor alle leerlingen in het voortgezet onderwijs, toegespitst op twee elementen: belangrijke verschijnselen en ontwikkelingen van regionale betekenis en het doen van historisch onderzoek in de eigen omgeving. Gezien het overladen programma voor het vak geschiedenis is het de moeite waard om te proberen deze twee elementen met elkaar te verbinden. Grofweg is voor omgevingsgeschiedenis in de basisvorming in totaal ongeveer twintig lesuren beschikbaar (d.w.z. ongeveer 10 % van de 200 lesuren geschiedenis).

Binnen het geschiedenisonderwijs is de laatste jaren de belangstelling voor omgevingsgeschiedenis toegenomen. Dit was ook zichtbaar in het blad voor geschiedenisleraren KLEIO. Daarin werden voorbeelden beschreven om leraren ideeën aan de hand te doen voor omgevingsgeschiedenis. Telkens luidde het

Over de auteur

Jan Dijkman is medewerker aan het project geschiedenis en staatsinrichting bij het SLO - Instituut voor leerplanontwikkeling te Enschede.

Zijn artikel is eerder verschenen in *Sticht's Historisch Contact*, contactorgaan van Stichting Stichtse Geschiedenis, nummer 7 (lente 1994) en is overgenomen met toestemming van de uitgever.

advies aan die leraren: 'stuur je leerlingen op onderzoek uit buiten de klas, laat de leerlingen "veldwerk" doen in plaatselijke archieven, bij het kadaster, in het museum en laat hen gesprekken voeren met mensen die veel van regionale geschiedenis weten.'

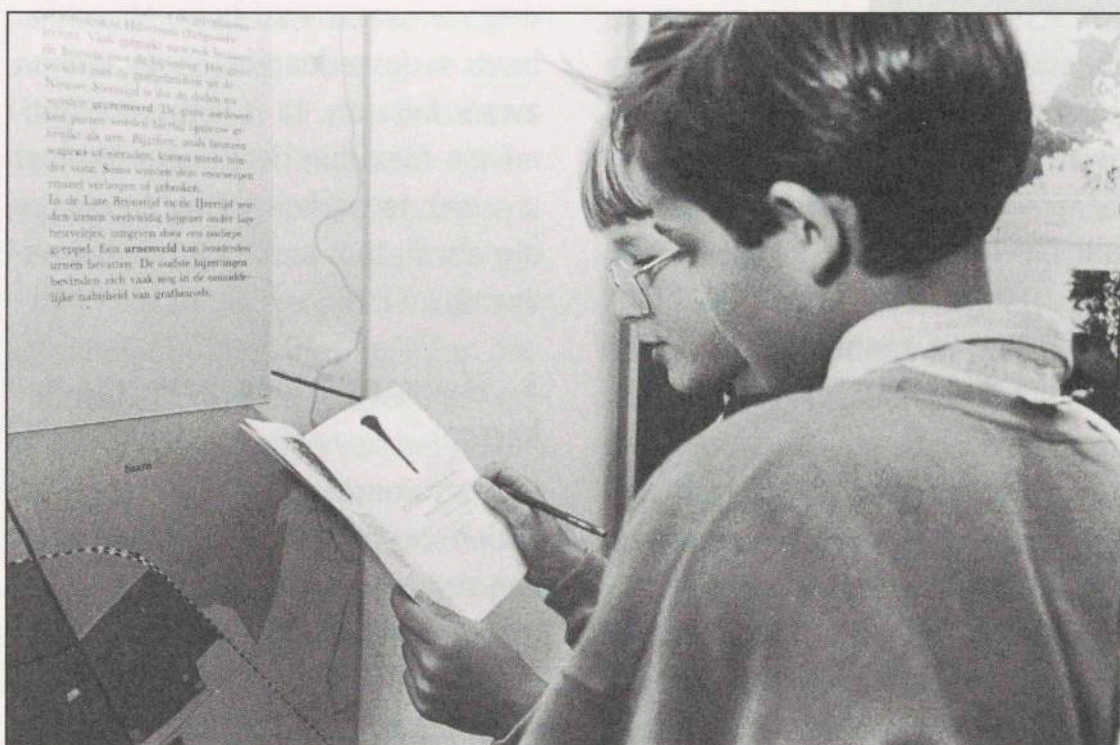
Over het algemeen waren leerlingen en leraren enthousiast over deze geschiedenisprojecten in de eigen omgeving. Hier een paar leerlingen aan het woord over een onderzoek naar het verdwijnen van de boerderijen in Voorburg aan het begin van de 20ste eeuw: 'In het begin leek het mij niet zo leuk omdat we nog niet veel wisten en alles nog een beetje vaag was. Maar hoe meer we onderzochten hoe interessanter het werd. Het was een leuke week en ook erg gezellig.' En iemand anders: 'Toen ik maandag op school kwam was ik niet zo enthousiast; hoe verder de week vorderde hoe leuker het werd. Ik vond het een goed project en het is goed opgezet.'

Blijkbaar vinden leerlingen het niet zonder meer leuk om met omgevingsgeschiedenis bezig te zijn, maar worden zij gaandeweg steeds enthousiaster, zeker als het project goed is opgezet. Het succes van omgevingsgeschiedenis staat of valt dan ook met een goede aanpak.

De rol van historische verenigingen en musea

Meer nog dan in het recente verleden zullen scholen en leraren contact zoeken met het museum- en archiefwezen en historische verenigingen: de interesse vanuit school is er en bovendien zijn de docenten nu wetenschappelijk genooddaakt aan omgevingsgeschiedenis te doen voor leerlingen van twaalf tot vijftien jaar.

Aan de andere kant zijn zeer veel geschiedenisleraren niet gewend om hun leerlingen onderzoek te laten doen buiten de klas en weten zijzelf vaak niet goed de weg naar of in plaatselijke musea en archieven.

Leerlingen in het
Goois Museum
foto: Goois Museum

Het is daarom van belang de contacten met scholen te intensiveren of hen te benaderen met voorstellen om samen te zoeken naar mogelijkheden om de leerlingen onderzoek te laten doen naar aspecten van omgevingsgeschiedenis. Musea hebben de scholen wat dat betreft een heleboel te bieden: daar zit vaak meer deskundige kennis van de plaatselijke en regionale geschiedenis dan de geschiedenisleraar zelf heeft. Bovendien beschikken zij over de historische bronnen die de leerlingen moeten leren raadplegen in het kader van hun onderzoek.

Op welke manier kunnen het museum en de historische vereniging nu het onderwijs van dienst zijn? Eerlijk gezegd is dat een lastige vraag. Er is niet slechts één manier, er zijn verschillende mogelijkheden. Globaal zijn het er drie:

1. Een lijstje geschikte onderwerpen

Het kan zijn dat de school erg blij is wanneer een aantal onderwerpen uit de regionale geschiedenis genoemd en nader omschreven wordt. Bij het produceren van een dergelijke lijst kunnen de volgende vragen een leidraad zijn:

- Welke onderwerpen zijn voor onze regio speciaal van belang?

(Bijvoorbeeld voor Rotterdam de geschiedenis van de haven, maar voor Zuid-Limburg die van de mijnen)

- Is het onderwerp in verband te brengen met één van de kerndoelen van het vak geschiedenis, bijvoorbeeld ten aanzien van de Tweede Wereldoorlog of de eerste industrialisatie?
- Is bij het onderwerp bruikbaar historisch bronnenmateriaal ter beschikking? Dit is een uiterst belangrijke voorwaarde gezien het onderzoekende karakter van de lessen omgevingsgeschiedenis!

2. Geschiedt bronnenmateriaal

Het is mogelijk dat scholen niet goed op de hoogte zijn van het bronnenmateriaal dat er in eigen stad en streek is en dat gebruikt zou kunnen worden voor de lessen omgevingsgeschiedenis. Het gaat hier zowel om schriftelijke bronnen als om andere: bijvoorbeeld audiovisuele bronnen (foto's, geluidsfragmenten), voorwerpen (bijvoorbeeld in het museum, maar ook op straat) en mondelinge bronnen. De school attenderen op bepaalde bronnenverzamelingen is een mogelijkheid maar u kunt ook nog verder gaan en de bronnen meer geschikt maken voor gebruik door de leerlingen, bijvoorbeeld door ze reeds te ordenen,

Omgevingsgeschiedenis en basisvorming

te beschrijven en misschien soms te bewerken, bijvoorbeeld door ze in 'leerlingentaal' te vertalen of nader toe te lichten: een leerling heeft nu eenmaal niets aan een ambtelijk stuk uit 1850 als hij de taal ervan niet verstaat. Een belangrijk hulpmiddel bij het aanbieden van bronnenmateriaal is natuurlijk de computer waarin enorme hoeveelheden historische gegevens op te slaan zijn. Een aardig voorbeeld daarvan is te vinden in Schotland: grote groepen leerlingen in Glasgow bestuderen de geschiedenis van hun eigen stad met behulp van een enorme computerdatabank. In Nederland is het project Limburg-on-Line bekend: in Weert staat een 'moeder-computer', gevuld met gegevens over de geschiedenis van Limburg. Vanuit de scholen is aansluiting op deze computer mogelijk.

Bij het daadwerkelijk ter beschikking stellen van bronnenmateriaal aan leerlingen is meestal vooraf overleg met de geschiedenisleraar nodig: hij kan het best beoordelen welk materiaal voor zijn leerlingen geschikt is. Uiterst belangrijk is in ieder geval het onderhouden van goede contacten met geschiedenisleraren bij u ter plaatse. Nodig hen eens gezamenlijk of individueel bij u uit om nader met elkaar kennis te maken en hen een overzicht te bie-

den van wat u zoal hebt. Misschien bent u de reddende engel in hun zware bestaan. Er is reden tot optimisme over hun bereidheid om met u samen te werken: zij hebben u nodig als zij hun taak goed willen uitvoeren.

3. Het maken van hele lespakketten

In het voorgaande zijn mogelijkheden besproken voor het aanreiken van ideeën aan scholen met betrekking tot onderwerpen en bronnen voor omgevingsgeschiedenis. Misschien is het haalbaar complete lespakketten te leveren. Veel leraren zullen hier ongetwijfeld erg blij mee zijn. De lespakketten in het kader van omgevingsgeschiedenis moeten echter nooit zo af en compleet zijn dat er voor de leerlingen als het ware niets meer uit te zoeken valt. Met andere woorden: in het lespakket wordt het kader geboden waarbinnen de leerlingen met het historisch onderzoek aan de slag gaan. Zo'n lespakket over een bepaald onderwerp bevat dan bijvoorbeeld algemene achtergrondinformatie, suggesties voor groepjes leerlingen om bepaalde deelaspecten te onderzoeken en een aantal bronnen, mogelijk van opdrachten voorzien. Ook hier geldt weer: het zal de kwaliteit ongetwijfeld ten goede komen als docenten bij de samenstelling

betrokken worden. Het is in ieder geval niet zo dat allerlei boekjes over onderwerpen uit de regionale geschiedenis zonder meer geschikt zijn voor gebruik door leerlingen van een jaar of veertien.

Stappen

Herhaaldelijk is al de term 'historisch onderzoek' gevallen. De leerlingen moeten immers leren 'eenvoudig onderzoek te verrichten naar historische gebeurtenissen'. Wil men dat de leerling in staat is zo'n onderzoekje op te zetten en uit te voeren, dan is het nodig de leerling daarin te laten oefenen. Dat kan bijvoorbeeld door hem in de basisvorming een aantal malen te laten ervaren dat elk onderzoek bestaat uit een aantal fasen, een aantal stappen:

stap 1: het stellen van de onderzoeksvraag.

Bijvoorbeeld: waarom vestigden zich in de 17de eeuw Joden afkomstig uit verschillende Europese landen in Amsterdam en hoe verging het hen daar in die tijd?

stap 2: het maken van een onderzoeksplan, onder andere door deelvragen bij de hoofdvraag van stap 1 te maken.

Bijvoorbeeld: eerst onderzoeken uit welke landen die Joden afkomstig waren en wat hun motieven waren; onderzoeken welke beroepen zij gingen uitoefenen, waar zij kwamen te wonen en of zij integreerden in de Amsterdamse samenleving; wat de houding van overheid en burgers was tegenover deze nieuwkomers.

stap 3: het verzamelen en kiezen van informatie.

Bijvoorbeeld: een bezoek brengen aan het Joods Historisch Museum en aan het Gemeente-archief en daar de geschikte informatie selecteren.

stap 4: het verwerken en samenvatten van de informatie.

Bijvoorbeeld: de (deel)vragen uit de tweede stap proberen te beantwoorden.

stap 5: het beantwoorden van de vraag en de presentatie van het antwoord.

Bijvoorbeeld: een presentatie van de conclusie in de vorm van een scriptie, een tentoonstelling, een spreekbeurt of een toneelstukje.

Het zou mooi zijn als deze stappen terug te vinden zijn in het materiaal dat scholen aangeboden wordt. Dan sluit het aan bij wat de leerlingen leren bij andere vakken waarvoor ze onderzoekjes moeten doen zoals bij aardrijkskunde en economie. Tevens sluit het dan aan bij de manier waarop het CITO (Centraal Instituut voor Toetsontwikkeling) omgevingsgeschiedenis wil gaan toetsen: in de CITO-voorstellen hieromtrent staan de fases in het onderzoek centraal. De leerlingen krijgen daarbij meer punten naarmate ze in staat gebleken zijn meer zelfstandig stukjes onderzoek te doen. Leraren en leerlingen worden heel erg geholpen wanneer het systematische karakter van dergelijke onderzoekjes benadrukt wordt.

Het stappenschema betekent niet dat het hele onderzoek tot in detail voor de leerlingen moet worden voorgekauwd en dat de leerlingen als het ware pas zelf aan het werk kunnen bij stap 4 wanneer het materiaal verwerkt moet worden. Zeker wanneer de leerlingen een jaar of vijftien zijn, moeten zij in het onderzoek zoveel mogelijk momenten tegenkomen waarbij zij zelf keuzes kunnen maken. Dus na een korte introductie van het onderwerp (die beslist noodzakelijk is) wordt stap 1 aan de leerlingen voorgelegd: de leerlingen kunnen kant-en-klare onderzoeksvragen bij een bepaald onderwerp aanpakken of zelf in overleg met hun leraar een nieuwe onderzoeksvraag bedenken. Bij stap 2 kunnen de leerlingen zelf een onderzoeksplan maken door deelvragen te formuleren, maar het museum kan deze deelvragen ook

aanreiken en de leerlingen vragen om per groepje een keuze uit deze vragen te maken. Bij stap 3 kunnen de leerlingen zelf materiaal verzamelen en daaruit een keuze maken. Het kan ook zijn dat zij reeds voor hen verzameld en geselecteerd materiaal aangereikt krijgen. Bij stap 4 kan het - afhankelijk van de hoeveelheid en de moeilijkheidsgraad van het materiaal - zo zijn dat de leerlingen er zelf mee werken of dat zij met concrete vragen en opdrachten het geselecteerde bronnenmateriaal te lijf gaan.

Bij stap 5 tenslotte kunnen de leerlingen of helemaal vrijgelaten worden wat betreft de presentatie van hun eindantwoorden of daarbij gedetailleerde richtlijnen krijgen.

Vallen en opstaan

Onderzoek leren doen vereist dus een bepaalde fasering leren ontdekken. De leerlingen moeten niet zomaar bronnenmateriaal bestormen, ze moeten zich eerst realiseren op welke vragen zij antwoorden in die bronnen zoeken. Maar ook in het leren stellen van goede vragen aan de juiste bronnen is oefening nodig. Het museum is bijna altijd beter dan de leerlingen in staat te beoordelen welke bronnen er zijn en wat daarvan de bruikbaarheid is. Die kennis is dan ook goed te gebruiken bij het begeleiden van het onderzoek: het voorkomt bij de leerlingen frustrerend gezocht in soms onbegrijpelijk bronnenmateriaal.

Van de andere kant moeten leerlingen vaak de tijd krijgen even in een foute richting bezig te zijn, het vruchteloze van die richting te ervaren zodat ze vervolgens op grond van die ervaring beter in staat zijn de goede richting in te slaan. Hierbij wordt van de begeleiding veel geduld gevraagd. Maar het gaat hier om het leren doen van onderzoek - dat leer je per definitie alleen met vallen en opstaan. Onnodig te zeggen dat leerlingen per persoon en

per groep erg verschillend zijn. Wat dat vallen en opstaan betreft zal de één dan ook vaker vallen en minder gauw opstaan dan de ander, heeft de ene leerling meer hulp nodig dan de ander.

Aansluitend bij die verschillen tussen leerlingen is het erg belangrijk dat de scholen verschillend soort materiaal aangeboden wordt:

1. over verschillende onderwerpen: moeilijker onderzoeksvragen en abstractere onderwerpen voor de leerlinggroepen die meer aankunnen, eenvoudige vragen en opdrachten en eenvoudiger onderwerpen voor jongere leerlingen en hen die liever iets concreters aanpakken. Het maakt nogal wat uit of je een werkstuk wilt maken over oude molens in de omgeving of over het verloop van de godsdienststrijd in de eigen omgeving tussen katholieken en protestanten ten tijde van de 80-jarige oorlog.
2. verschillend bronnenmateriaal, bijvoorbeeld voor eerste jaar basisvorming en voor derde jaar basisvorming: bij eenzelfde onderwerp kunnen mapjes met moeilijke en met gemakkelijkere bronnen aangeboden worden. Sommige bronnen kunnen in elk mapje, maar andere bronnen moeten vereenvoudigd worden om in het 'gemakkelijke' mapje te kunnen. Het is in ieder geval niet waar dat leerlingen altijd met originele bronnen geconfronteerd moeten worden: het hoeven immers geen kleine historici te worden, maar ze moeten wel aan het werk van historici 'ruiken' en dat brengt bronnenonderzoek met zich mee.
3. verschillende lespakketten: dat kan zowel betekenen over verschillende onderwerpen, moeilijke en gemakkelijke, als verschillende versies lespakketten over hetzelfde onderwerp, variërend in moeilijkheidsgraad.

Omgevingseducatie in het en de Vecht- en Eemstreek

Veldwerk

Musea en historische verenigingen zullen dus keuzes moeten maken in het soort materiaal dat ze de scholen aan willen bieden. Eén van de keuzes geldt de mate van 'veldwerk': opdrachten waarbij de leerlingen buiten de klas en buiten de school onderzoek doen. Nergens staat in de kerndoelen dat de leerlingen veldwerk moeten doen: het is denkbaar dat het hele onderzoek naar omgevingsgeschiedenis zich binnen de muren van het klaslokaal afspeelt omdat ervoor gezorgd is dat al het benodigde materiaal op school is. Toch is het goed als ten minste een deel van het onderzoek zich buiten de klas afspeelt. Dit vergroot de betrokkenheid van de leerling bij omgevingsgeschiedenis. En als zich één onderwerp op school leent voor veldwerk is het omgevingsgeschiedenis. Toch kleven er praktische bezwaren aan: voor de school is het onoverzichtelijker de gangen van de leerlingen na te gaan en de leraar is bang zijn controle over het werk van de leerlingen te verliezen; voor archieven en musea geldt dat sommige bang zijn voor grote groepen leerlingen tegelijk. Dat laatste hoeft natuurlijk niet en is bij uitstek iets dat in overleg met de leraren geregeld kan worden.

Met het voorgaande is in vogelvlucht een overzicht geboden van de wenselijkheden en de mogelijkheden met betrekking tot omgevingsgeschiedenis in de basisvorming. Musea, archieven en historische verenigingen kunnen een belangrijke bijdrage leveren in de verankering van omgevingsgeschiedenis in het onderwijs. ■

In veel gebieden van het land wordt aandacht besteed aan de gevolgen van de invoering van de basisvorming. Op tal van plaatsen worden initiatieven ontplooid ten behoeve van het onderwijs. Van belang hierbij is de wijze van samenwerken tussen de verschillende mogelijke partijen in een dergelijk project. Als voorbeeld hier de plannen voor omgevingseducatie in het Gooi.

Omgevingsonderwijs

Eén van de centrale uitgangspunten van de basisvorming is dat leerlingen beter worden toegerust om in een steeds ingewikkelder wordende samenleving in verschillende levenssituaties vanuit verschillende rollen verantwoorde beslissingen te nemen. Het onderwijs moet 'vermaatschappelijken': kort gezegd beter aansluiten op de realiteit. Eén van de vernieuwingen in het onderwijs is de term 'omgevingsonderwijs'. In de definitie wordt het omschreven als 'erop gericht voorwaarden te scheppen voor het ontwikkelen van kennis, inzicht en vaardigheden en houdingen die noodzakelijk zijn om verantwoordelijkheid te kunnen dragen voor en medebepalend te kunnen zijn bij de ontwikkeling van de eigen omgeving'. De leerling moet dus zoveel van zijn eigen leefomgeving gaan begrijpen dat hij of zij

daar verantwoord mee om kan springen. Omgevingsonderwijs is dus een goed voorbeeld van de vermaatschappelijking van het onderwijs. Omgevingsonderwijs is onderwijs in en over de eigen omgeving waarin deze omgeving (en de eigen ervaring) als leermateriaal worden gebruikt. In de kerndoelen (zie de bijdrage van F. Vogelzang) van veel vakken wordt de eigen leefomgeving expliciet genoemd. Daarmee is omgevingsonderwijs een verplicht onderdeel van de basisvorming geworden.

Voor veel vakken - economie, aardrijkskunde, geschiedenis en staatsinrichting, biologie en beeldende vorming - liggen op dat gebied letterlijk kansen 'op straat'.

Stichting Omgevingseducatie Gooi, Vecht- en Eemstreek

Om te voorkomen dat het onderwijs vanuit verschillende instellingen materiaal op dat gebied aangeboden krijgt, is in oktober 1994 de Stichting Omgevingseducatie Gooi, Vecht- en Eemstreek als samenwerkingsverband opgericht. Deelnemers aan dit platform zijn musea, historische kringen, archieven, instellingen voor natuur- en milieu-educatie, monumentenzorg en onderwijs. Het platform is breed van opzet zodat vanuit de verschillende instellingen bijgedragen kan worden aan het ontwikkelen van het project en de inhoud van het lesmateriaal. Voor het project is een coördinator op free-lance basis aangesteld. De regionaal museumconsulent van het Gooi vertegenwoordigt de musea in het platform.

Het is de bedoeling dat in september 1995 lesmateriaal (gekoppeld aan de kerndoelen) klaar is voor gebruik in school en voor buitenschoolse activiteiten. Uitgangspunt is dat het materiaal voor binnen- en buitenschoolse activiteiten nauw op elkaar aansluit. In overleg met het onderwijs uit de regio (gesprekken

Over de auteur

Alice Geijssel is free-lance medewerker van het Goois Museum in Hilversum en projectleider van Stichting Omgevingseducatie Gooi, Vecht- en Eemstreek. Voor meer informatie over het project kunt u bij haar terecht, p/a Goois museum, Kerkbrink 6, 1211 BX Hilversum, telefoon: 035 - 292826

door Alice Geijssel

en een enquête) zijn de volgende onderwerpen vastgesteld: prehistorie; ontwikkeling steden en dorpen; Hollandse Waterlinie/vestingsteden.

Omgevingseducatie en musea

Zoals gezegd: voor veel vakken liggen er wat dat gebied betreft veel kansen op 'straat'. De musea met hun levendige, driedimensionale presentaties geven een concreet beeld van de omgevingsgeschiedenis. Er liggen voor de musea, zeker voor de lokale en regionale musea, nu mogelijkheden om de jongeren via het onderwijs kennis te laten nemen van hun collecties.

De TVS-formule (Toepassing-Vaardigheden-Samenhang - zie eerder artikel over de basisvorming) is goed toe te passen in het omgevingsonderwijs.

Enkele concrete mogelijkheden in Gooi, Vecht- en Eemstreek:

Toepassing:

- de leerstof moet toepasbaar zijn en te herkennen in concrete situaties

In de kerndoelen aardrijkskunde, bij Domein B staat: 'de leerlingen kunnen de structuur van het landschap van hun eigen omgeving aangeven' Leerlingen kunnen dan via inleidend materiaal op school in het Goois Museum bij de presentatie over de prehistorie het ontstaan van het landschap gevisualiseerd zien. Aspecten van het landschap van toen zijn nu nog in het Gooi te herkennen.

Kasteel Groeneveld heeft programma's over de inrichting van het landschap waarin de leerlingen de verschillende aspecten over het gebruik van het landschap kunnen leren onderscheiden.

Vaardigheden:

- het opzetten en uitvoeren van eenvoudig onderzoek

In de kerndoelen geschiedenis, bij Domein A staat: 'de leerlingen kunnen eenvoudig onderzoek verrichten naar historische gebeurtenissen en ontwikkelingen op sociaal-economisch of cultureel gebied in de eigen omgeving'

Aan de hand van schilderijen in het Singer Museum is een onderzoek op

te zetten naar historische, culturele ontwikkelingen begin deze eeuw in het kunstenaarsdorp Laren.

De persoonlijke meningsvorming (een ander vaardigheidsdoel) ten aanzien van kunst kan men in dit kader toepassen.

Een ander voorbeeld: in het Nederlands Vesting Museum, het Gemeentemuseum Weesp en het Muiderslot kunnen leerlingen gezamenlijk waarnemingen verrichten en een onderzoek opzetten naar doel en wijze van aanleg van deze vestingsteden. De leerlingen werken dan tevens aan een eigen opdracht.

Samenhang:

- integratie van vakken

Dit is een essentieel onderdeel van de basisvorming. In het onderwerp 'industrialisatie' komen veel ontwikkelingen samen. Historische, sociaal-economische, grafische, natuur- en milieu en culturele aspecten spelen hierin een rol. De musea in Gooi, Vecht- en Eemstreek hebben met hun bronnen, beelden en documentatie ruime mogelijkheden vakoverstijgende projecten aan te bieden. De basisvorming biedt veel aanknopingspunten voor de musea maar vraagt om organisatorische oplossingen. Tot nu toe kwamen alleen grote groepen leerlingen het museum bezoeken. Dat kan veranderen. Waarschijnlijk komen leerlingen in de toekomst individueel of in kleine groepjes naar het museum met gerichte opdrachten. In dit kader moeten de musea aandacht besteden aan de toegankelijkheid van de musea voor jongeren. De jongeren moeten duidelijke instructies krijgen, 'zelfstandig' kunnen werken en zich welkom voelen.

Nú kunnen de musea goede contacten met het onderwijs opbouwen. Het vernieuwde onderwijssysteem (dat in de komende jaren ook uitgebreid wordt tot de bovenbouw) geeft musea de kans vernieuwde educatieve projecten op de markt te brengen.

Musea moeten aandacht besteden aan de toegankelijkheid voor jongeren

Schoolmethoden en de kerndoelen in het basis- en voortgezet onderwijs

Kerndoelen en domeinen zijn begrippen waarin de veranderingen in het onderwijs gevat worden. In de kerndoelen ligt de kennis beschreven die de leerlingen op de basisschool of na drie jaar basisvorming moeten bezitten. De domeinen geven de rubrieken weer waarin de lesstof wordt ondergebracht. In dit artikel wordt in het kort de voor de omgevingsgeschiedenis belangrijkste elementen besproken.

De kerndoelen in het onderwijs

Het nieuwe geschiedenisonderwijs, zowel in het basis- als het voortgezet onderwijs, is gestructureerd volgens een aantal kerndoelen. Veel uitgeverijen zijn bezig hun geschiedenischoolboeken aan te passen aan deze kerndoelen. Schoolmethoden geven nog steeds in belangrijke mate de inhoud en de structuur aan van het geschiedenisonderwijs in Nederland. Omgevingsgeschiedenis is nu juist een onderwerp dat zich slecht laat vangen in een schoolboek. Het schoolboek moet bij uitstek geschikt zijn voor alle scholen in Nederland en kan dus niet diep ingaan op plaatselijke ontwikkelingen. Hooguit worden in de nieuwe schoolmethoden wat algemene ka-

Over de auteur

Fred Vogelzang is historicus en werkzaam als consulent regionale geschiedschrijving voor de Stichting Stichtse Geschiedenis (SSG). Hij is betrokken bij het schrijven van een schoolmethode geschiedenis voor de basisvorming.

Dit artikel is eerder verschenen in Stichts Historisch Contact, contactorgaan van de SSG, nummer 7 (lente 1994) en is overgenomen met toestemming van de uitgever.

ders aangegeven. De ruimte die zo ontstaat kan uitstekend worden benut door musea, historische verenigingen en archiefdiensten: zij beschikken over de kennis en het materiaal om de geschiedenis van de eigen omgeving in de klas tot leven te brengen. Het is van belang daarbij goed aan te sluiten bij de kerndoelen.

In die kerndoelen ligt de kennis beschreven die de leerlingen op de basisschool of na drie jaar basisvorming moeten bezitten. Voor de basisschool betekent het in het algemeen dat de leerlingen voor het eerst met geschiedenis in aanraking komen in groep 5 (de vroegere klas 3). Zij krijgen dan een introductie op het vak die vaak de vorm aanneemt van een vergelijking van hun eigen leven met dat van hun ouders en grootouders. Kortom, de laatste eeuw staat daarin centraal. In de volgende groepen, 6 tot en met 8, bieden de schoolboeken op de basisschool een algemeen overzicht van de geschiedenis van de prehistorie tot heden.

In het voortgezet onderwijs beslaat de basisvorming de eerste drie leerjaren. Hieronder zijn de kerndoelen die van belang zijn voor de geschiedenis van de eigen omgeving kort weergegeven.

Basisonderwijs

Algemeen: het onderwijs in geschiedenis is erop gericht dat de leerlingen hun historisch bewustzijn zodanig ontwikkelen, dat zij:

A. zich beelden vormen van in tijd geordende verschijnselen en ontwikkelingen;

B. inzicht verwerven in de historische component van economische, politieke, sociale en culturele aspecten van hun bestaan (het verkrijgen van historisch tijdsbesef);

C. zich enkele historische basisvaardigheden eigen maken.

De uitwerking van A: verschijnselen, ontwikkelingen en personen

De leerlingen kunnen algemeen belangrijke verschijnselen, ontwikkelingen en personen uit de nationale geschiedenis aangeven en bezien op economische, politieke, sociale en culturele aspecten. Hiertoe behoren in elk geval de leefwijze en rol van mannen en vrouwen; de tijdgebonden ontwikkeling van typerende leefwijzen als agrarisch, agrarisch-stedelijk naar een industriële samenleving; de economische en bestuurlijke ontwikkeling van Nederland vanaf de 16de eeuw, in hoofdlijnen; en de hoofdlijnen van de culturele ontwikkeling van Nederland vanaf de renaissance.

De uitwerking van B: historisch tijdsbesef

De leerlingen kunnen verschijnselen, ontwikkelingen en personen uit de geschiedenis op een tijdbalk plaatsen; en een stamboom lezen en opstellen.

De uitwerking van C: vaardigheden
De leerlingen kunnen bij historische feiten een onderscheid maken tussen oorzaak en gevolg; de begrippen eeuw en jaartelling hanteren; eenvoudige historische gegevens verzamelen en deze combineren tot een samenhangend beeld, waarbij ze gebruik maken van verschillende schriftelijke en mondelinge bronnen, afbeeldingen, overblijfselen en stambomen; met voorbeelden aantonen dat de beoordeling van historische verschijnselen verschillend kan uitvallen, doordat bronnen vaak een interpretatie geven vanuit een bepaalde tijd en een bepaald standpunt.

Voortgezet onderwijs

In de basisvorming worden veertien kerndoelen gehanteerd. Deze kerndoelen zijn doorlopend genummerd en daarnaast voorzien van een letter die de rubriek (in vaktaal: het Domein) aangeeft. A staat voor algemene benaderingswijze en vaardigheden; B omvat de economische en sociale oriëntatie; C bestuurlijk en

politiek; D cultureel en mentaal. De combinatie van letter en cijfers werkt verwarring in de hand omdat het lijkt of er in de lijst informatie ontbreekt. De codes zijn wel belangrijk om te gebruiken daar ze binnen het onderwijs ingeburgerd zijn.

Kerdoel A1 - (gaat dus over algemene benaderingswijze en vaardigheden):

De leerlingen kunnen oorzaak en gevolg, continuïteit en discontinuïteit, unieke en generieke elementen onderscheiden in eenvoudige historische situaties;

De leerlingen realiseren zich dat mensen in andere tijden anders dachten over bepaalde gebeurtenissen en verschijnselen;

De leerlingen realiseren zich dat een standpunt wordt beïnvloed door de plaats waar je staat en de informatie waarover je beschikt.

De leerlingen kunnen informatie verzamelen, ordenen en resultaten daarvan afrondend presenteren.

De leerlingen kunnen eenvoudig onderzoek verrichten naar historische gebeurtenissen en ontwikkelingen op sociaal-economisch of cultureel gebied in de eigen omgeving.

Kerdoel B2 - (economisch-sociale oriëntatie):

De leerlingen kunnen pre-agrarische, agrarische, agrarisch-stedelijke en industriële samenlevingen in de geschiedenis herkennen. Voorbeelden daarbij zijn: het ontstaan van steden in de middeleeuwen, de economie van de Republiek in de zeventiende eeuw; industriële revoluties in de 19de en 20ste eeuw en de gevolgen daarvan voor arbeidsverhoudingen en milieu. Zij kunnen verschillen aangeven tussen kapitalistische en communistische stelsels.

B3 - (economisch-sociale oriëntatie):

De leerlingen kunnen aangeven dat de maatschappelijke positie van

groepen mede bepaald wordt door afkomst, herkomst, bezit, sexe, opleiding en beroep. Voorbeelden hierbij zijn het 17de eeuwse, het vroeg-industriële en het hedendaagse Nederland. Daarbij moet worden gelet op de technologische en sociale veranderingen in de samenleving en het emancipatieproces van protestanten, katholieken, arbeiders en vrouwen.

B4 - (economisch-sociale oriëntatie):

De leerlingen kunnen veranderingen aangeven in rol- en arbeidsverdeling in Nederland in de 20ste eeuw, mede in relatie met processen als urbanisatie en industrialisatie.

C5 - (bestuurlijk-politieke oriëntatie):

De leerlingen kunnen de hoofdlijnen in het ontstaan en de verdere bestuurlijk-politieke ontwikkeling van de Nederlandse staat aangeven, daarbij gebruik makend van de volgende aspecten: godsdienst en economie bij het ontstaan van de Republiek der Verenigde Nederlanden, politieke stromingen als liberalisme, socialisme, christelijk politiek denken en feminisme en de democratisering van het politieke bestel.

C6 - (bestuurlijk-politieke oriëntatie):

De leerlingen kunnen de betekenis van de Tweede Wereldoorlog karakteriseren met het oog op de crisis van de jaren '30, nationaal-socialisme en jodenvervolg, onderdrukking, verzet en collaboratie.

Kerdoelen C7-C9 en D10 zijn niet van toepassing op lokale en regionale onderwerpen.

D11 - (cultureel-mentale oriëntatie):

De leerlingen kunnen aan de hand van voorbeelden de ontwikkelingen in de moderne westerse samenleving

na 1945 aangeven met gebruikmaking van de aspecten: media-invloed en massacultuur, jongerencultuur, multi-culturele samenleving en veranderingen in opleiding door veranderingen in beroepen.

D12 - (cultureel-mentale oriëntatie):

De leerlingen kennen kenmerkende achtergronden van religies en levensbeschouwingen en kunnen daarbij ingaan op de betekenis daarvan voor maatschappelijk denken en handelen.

D13 - (cultureel-mentale oriëntatie)

De leerlingen kunnen eigentijdse en historische opvattingen van liberalisme, socialisme, communisme, fascisme en christen-democratie aan de hand van voorbeelden herkennen en toelichten.

E14 - (staatsinrichting)

De leerlingen kunnen in hoofdlijnen de structuur en het functioneren van het hedendaagse Nederlandse politieke bestel aangeven, met aandacht voor zaken als rechtsstaat, grondwet, bestuurlijke organen ook op gemeentelijk niveau. Er moet daarbij ook aandacht worden gegeven aan de ontwikkeling van dit bestel vanaf de 19de eeuw. ■

Pilot-project Museumnormering op de lange baan geschoven

In het vorige nummer van Museumpeil werd aangekondigd dat de Nederlandse Museumvereniging (NMV) en de Brabantse Museumstichting (BMS) voornemens waren om op korte termijn een pilot-project te starten ter voorbereiding van de introductie van een Nederlands Museumregister. Daartoe werd in oktober 1993 een subsidieverzoek ingediend bij het (toenmalige) ministerie van WVC. Alvorens over de toekenning van een subsidie te beslissen heeft de minister de Rijkscommissie voor de musea om advies gevraagd. Naar aanleiding van dat advies heeft het ministerie besloten een definitief besluit inzake toekenning van een subsidie voorlopig op te schorten. NMV en BMS en de Nederlandse musea zijn daarmee voorlopig terug bij af.

NMV Commissie normering

Als eerste stap in het streven van de Nederlandse Museumvereniging de professionalisering van de Nederlandse museumwereld te bevorderen werd in 1992 de Gedragslijn voor Museale Beroepsethiek uitgebracht. De volgende stap werd gezet door een 'NMV-commissie normering musea' in te stellen. Belangrijkste aanbeveling van deze commissie was de uitspraak in Nederland over te gaan tot de invoering van een museumregistratiesysteem, zoals dat in Groot-Brittannië al enige jaren succesvol functioneert in de vorm van het Registration Scheme. In haar eindrapportage ('Richtlijnen voor een museumregister') heeft de NMV-commissie tevens een eerste aanzet tot criteria voor een dergelijk register geformuleerd.

Voordelen

De voordelen van een museumregister zijn driedelig:

- naar subsidiegevers en bruikleengevers. Zij weten of een museum minimaal aan de vereisten, die men redelijkerwijs aan een museum kan stellen, voldoet.
- naar het publiek. Er zal een duidelijker onderscheid komen tussen 'musea' en allerlei andere vormen van activiteiten en presentaties die weinig van doen hebben met een museum maar zich thans toch nog als zodanig presenteren.
- binnen de museumwereld zelf. Er wordt duidelijkheid geschapen over de minimale standaard, waaraan een museum dient te voldoen.

Basisvoorwaarden

Voor opname in een Nederlands Museumregister dienen de musea te voldoen aan een aantal basisvoorwaarden (criteria). Deze betreffen het bezitten van een institutionele status, het beschikbaar hebben van op schrift gestelde doelstellingen, het beschikken over een financiële basis, die het voortbestaan van het museum voor minimaal vijf jaar garandeert. Verder behoren daartoe het kunnen voorzien in basisvoorzieningen voor het publiek en het beschikken over eigen deskundigen danwel toegang hebben tot deskundig advies met betrekking tot de museale taken.

Pilot-project

Om het register werkelijk van de grond te krijgen dienen de basisvoorwaarden, zoals die opgesteld zijn het rapport van de NMV-commissie in de praktijk getoetst te worden. Daarbij kan worden nagegaan of aan alles gedacht is; of er misschien onrealistische eisen gesteld worden; of er belangrijke zaken over het hoofd worden gezien en dergelijke. Daarnaast dient er een beheersstructuur voor het register

ontworpen te worden. Medewerking van musea en de hen ondersteunende instellingen, zoals die van de provinciaal museumconsulenten, zullen daarbij onontbeerlijk zijn.

Zoals hierboven al is aangegeven zou het pilot-project, waarvoor ongeveer anderhalf jaar is uitgetrokken, worden uitgevoerd in de provincie Noord-Brabant. Voor de realisatie van het pilot-project dient, op tijdelijke basis, een projectmedewerker aangesteld te worden, aanzien noch het bureau van de NMV noch dat van de BMS op een dergelijke extra taak berekend is. Voor de hiermee gemoeide kosten, alsmede voor de bureau- en organisatiekosten heeft de NMV een subsidieverzoek bij het ministerie van WVC ingediend.

Standpunt Rijkscommissie

In haar advies aan de minister stelt de Rijkscommissie op zich niet afwijzend te staan tegenover een bepaalde vorm van normering voor musea. Zij beschouwd het verplicht stellen van een aantal basisvoorwaarden, wil men zich 'museum' kunnen noemen een goede gedachte, die zowel het publiek als de door de musea beheerde collecties ten goede kan komen. Ook is het volgens de Rijkscommissie denkbaar dat van een museumregister een zekere kwaliteitsverhogende werking uit zal kunnen gaan.

Maar toch is het de Rijkscommissie onduidelijk wat de eigenlijke doelstellingen zijn van de invoering van een museumregister. Hoe verhoudt het Museumregister zich ten opzichte van de Gedragslijn? Naar de mening van de Rijkscommissie wordt de noodzaak van een afzonderlijk register naast de reeds bestaande Gedragslijn onvoldoende aangetoond.

De Rijkscommissie betreurt het verder dat de 'NMV-commissie normering musea' van plan is zes catego-

Tentoonstellen in de musea vallen en opstaan

rieën instellingen, die in de oorspronkelijke ICOM-definitie wel zijn opgenomen, op voorhand van het register uit te sluiten. Het uitsluiten van bijvoorbeeld dierentuinen, aquaria en plantentuinen is volgens de Rijkscommissie onterecht. Ten eerste omdat deze instellingen normaliter wel degelijk over substantiële museale collecties beschikken en ten tweede omdat het in strijd is met de, door de NMV onderschreven, ICOM-statuten.

Het al of niet opgenomen zijn in een register heeft geen juridische gevolgen voor de musea. Ook als men niet opgenomen is in het register kan men nog steeds zonder meer het bord 'museum' boven de deur hangen. De hele opzet van de introductie van een museumregister is gebaseerd op zelfregulering door het museumveld. Aan juist het feit dat geen juridische consequenties zijn verbonden aan de introductie van een museumregister verbindt de Rijkscommissie de vrees dat het al of niet opgenomen zijn in het register meer nadelen dan voordelen zal hebben. Een vrees overigens die door de Rijkscommissie niet nader beargumenteerd wordt.

De NMV heeft uitgesproken zorg te willen dragen voor het beheer van het Nederlands Museumregister. Voor de hiermee gepaard gaande kosten zal uiteraard een oplossing gevonden moeten worden in gezamenlijk overleg met het ministerie. De Rijkscommissie plaatst in haar advies de nodige vraagtekens of het beheer wel een taak van de NMV dient te zijn welke door het ministerie bekostigd dient te worden.

Standpunt ministerie van WVC

In grote lijnen onderschrijft het ministerie het advies van de Rijkscommissie. Het vrijblijvende karakter van het register wordt problema-

tisch geacht, terwijl tevens grote vraagtekens geplaatst worden bij het draagvlak ervan binnen het museale veld. Daarnaast heeft het departement in een eerdere reactie reeds laten weten dat de subsidie van het ministerie hoe dan ook beperkt zal blijven tot een bijdrage in de kosten. Gevraagd wordt dan ook in hoeverre andere betrokkenen, bijvoorbeeld de provincies (bij het pilot-project van de provincie Noord-Brabant) bereid zijn tot medefinanciering?

Toch is ook het ministerie van mening dat normering van belang is voor de Nederlandse musea. Alvoorens derhalve een definitief besluit te nemen over het ingediende subsidieverzoek wordt de NMV uitgenodigd het advies van de Rijkscommissie in eigen kring te bespreken en een reactie hierop te doen toekomen aan het ministerie. Gevolg: opschorting van de besluitvorming.

Hoe nu verder?

NMV en BMS zijn van mening dat zonder subsidie het niet mogelijk is een pilot-project te realiseren. In een recent overleg dat een bestuursdelegatie van de NMV had met de nieuwe bewindvoerders van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, de heren Ritzen en Nuis, werd van de zijde van het ministerie nog eens benadrukt dat zonder duidelijkheid over de structurele financiering van het register in de overige provincies, er geen bereidheid aanwezig is om voor financiering van het pilot-project zorg te dragen. Daarnaast wachten de kritische kanttekeningen van de Rijkscommissie nog op een antwoord.

LCM

De NMV is inmiddels in overleg getreden met het Landelijk Contact van Museumconsulenten om te zien op welke wijze meer duidelijkheid geboden kan worden over mogelijke bereidheid van de andere overhe-

den, in het bijzonder de provincies, om financieel bij te dragen aan het museumregister. Tevens zal worden bekeken op welke wijze de bureaus van de provinciaal museumconsulenten betrokken kunnen worden bij de totstandkoming van het register.

Abrupt einde

Al met al is te hopen dat hiermee niet teveel tijd verloren zal gaan. Juist een pilot-project zou mogelijk een antwoord kunnen geven op de vele vragen die nu nog over het register gesteld worden. Daarom zullen NMV en LCM naar wegen blijven zoeken om het project zo spoedig mogelijk te starten.

Hoe dan ook, aan de museale professionaliseringsvaart is deels voorlopig een abrupt einde gekomen. Een ontwikkeling die zeer te betreuren is. ■

Korte berichten

Platform cultuurhistorie

De Nederlandse inzending naar de SIME-beurs in Parijs is begeleid door een werkgroep waarin alle sectoren van het Nederlandse museumveld vertegenwoordigd waren.

In overleg met de subsidiënten is gekozen voor een andere aanpak van de p.r. voor de musea en hun collecties in het buitenland. Het platform bestaat uit bovengenoemde werkgroep, daarin aangevuld met de afdeling cultuur van het Nederlands Bureau voor Toerisme en de ministeries van OCW, Economische Zaken en Buitenlandse Zaken.

De doelstelling van het gezamenlijk overleg is variatie aan te brengen in de wijze waarop verschillende groepen in het buitenland benaderd worden. De benadering zal uiteenlopend zijn. In het verre buitenland moeten bezoekers met andere aspecten van de Nederlandse cultuur in aanraking worden gebracht dan bezoekers die net over de grens wonen. Japanners zullen eerder naar Nederland komen vanwege het Museum Vincent van Gogh dan een provinciaal museum met een streekgebonden historische collectie. Dat neemt niet weg dat als die Japanner in Nederland is hij wellicht toch geïnteresseerd raakt in andere historische kanten van het land.

De buitenlandse bezoekers van de directe buurlanden zullen eerder in kleinere aantrekkelijke musea geïnteresseerd raken. Misschien zullen ze graag een speciale route volgen en ook andere cultuurhistorische elementen bezoeken.

Het platform zal zich beraden op de mogelijkheden het netwerk voor informatie zodanig te organiseren dat bezoekers op velerlei plaatsen op eenvoudige wijze kennis kunnen nemen van wat er in de Nederlandse musea te zien is.

Van de ontwikkelingen op dit terrein zullen wij u op de hoogte houden.

Restauratoren Register

Nu in ons land steeds grotere bedragen worden geïnvesteerd in het behoud van cultuurbezit, is een toenemende behoefte gebleken aan objectieve informatie over beschikbare professionele restauratoren.

Op initiatief van het Landelijk Contact van Museumconsulenten (LCM) is een proefproject voor een register van textielrestauratoren gestart. Naar aanleiding daarvan heeft de Mondriaan Stichting een subsidieaanvraag van het LCM samen met de NMV gehonoreerd betreffende het opzetten van een register van professionele restauratoren in Nederland. De uitvoering van het project is in handen gegeven van de Rijksdienst Beeldende Kunst.

De opzet van het Restauratoren Register zal over circa tweeëneenhalf jaar zijn afgerond. Het toezicht op het register berust bij vijf onafhankelijke instellingen waaronder het LCM.

Het register zal bestaan uit gegevens, die verkregen worden door middel van aanmeldingsformulieren. Deze gegevens worden aan een beoordeling onderworpen, waaronder toetsing aan praktijkgevallen. Van het register kunnen straks, met inachtneming van bepaalde regels, zowel museale instellingen als particulieren gebruik maken.

Tentoonstellen in de praktijk: vallen en opstaan

Vier jaar geleden verscheen een eerdere versie van dit artikel in *Westerheem* (XXX-2-1990), het blad van de Archeologische Werkgemeenschap van Nederland (AWN). Evert van Ginkel, archeoloog en organisator van tentoonstellingen beschreef daarin zijn ervaringen op het gebied van het inrichten van tentoonstellingen. De redactie van *Museumpeil* stuitte op dit artikel en achtte de inhoud ook van belang voor medewerkers van musea. Wat kan er zoal misgaan tijdens het opzetten van een tentoonstelling? Waarom is er een moment waarop paniek uitbreekt? Voor de mensen die alle blunders al eens begaan hebben een feest der herkenning - de anderen kan het wellicht zenuwen, tijd en geld besparen.

Inleiding

Op verzoek van de redactie van *Museumpeil* heb ik dit artikel (dat oorspronkelijk verscheen onder de titel *Alle potjes op een rij!* Alles wat u over archeologische tentoonstellin-

Over de auteur

Evert van Ginkel (1955) studeerde prehistorie in Leiden, Sinds 1984 schrijft hij artikelen over Nederlandse archeologie. Daarnaast organiseerde hij een groot aantal tentoonstellingen en presentaties over hetzelfde onderwerp. Werk van zijn bureau (TGV teksten en presentatie, Leiden) was in de afgelopen jaren onder andere te zien in het Archeologisch Museum Haarlem, het Nederlands Kachelmuseum in Alkmaar, het Haags Historisch Museum in Den Haag, het Schiedlandshuis en De Dubbelde Palmboom in Rotterdam.

door E.J. van Ginkel

gen wilde weten, maar nooit durfde vragen) van een voorwoord en enkele wijzigingen voorzien. De doelgroep destijds bestond uit amateur- en beroepsarcheologen, van wie een groeiend aantal zich geplaatst zag voor de taak om de resultaten van hun onderzoek te presenteren. In veel gevallen werd zo'n presentatie aanvankelijk als uitdaging gezien maar ging de lol er in de loop van het proces geheel af. Naast het ontbreken van voldoende financiële middelen vormde ook het gebrek aan kennis en ervaring een steeds terugkerend probleem. Een tentoonstelling is een ingewikkelde combinatie van technische en organisatorische factoren, en het is geen eenvoudige zaak alles zo te coördineren dat er op tijd en zonder te veel stress een prettig ogend resultaat wordt afgeleverd. Ik heb geprobeerd om op grond van enkele jaren praktijkervaring een paar basisproblemen te omschrijven die zich voordoen bij het opzetten en uitvoeren van een museale presentatie.

Op sommige plaatsen is de tekst van dit artikel duidelijk van toepassing op archeologische tentoonstellingen en onderwerpen. Ik denk echter dat u daar zonder veel moeite in plaats van 'archeologie', 'archeologisch' en 'pijlpunten' ook 'streekgeschiedenis', 'historisch' of - bijvoorbeeld - 'antiek gereedschap' kunt lezen, al naar gelang uw eigen omstandigheden.

Tenslotte nog dit: toen ik vier jaar na dato het stuk weer las, kon ik opgelucht vaststellen dat ik sindsdien veel van de genoemde fouten en vergissingen heb weten te vermijden. Andere blijven zich echter, in wisselende en geniepige vormommingen, herhalen.

Een complex geheel

Er komt een ogenblik in het leven van vrijwel iedere archeoloog dat hij behoefte voelt (of zich gedwongen ziet) om de buitenwereld op de

hoogte te stellen van de resultaten van zijn onderzoek. Daartoe staan hem twee belangrijke media ter beschikking: de populaire publikatie en de tentoonstelling. Hoewel velen tegen het schrijven van een populair getint artikel of boek nog erger opzien dan tegen een 'echte' publikatie, is het een betrekkelijk overzichtelijke aangelegenheid: de eigen inbreng blijft meestal beperkt tot het schrijven, het verzamelen van enig beeldmateriaal, het redigeren en corrigeren van de tekst. Het in eigen beheer organiseren van een tentoonstelling vraagt aanzienlijk méér. Om te beginnen moet ook een tentoonstelling worden voorzien van tekst, en wel op een manier die slechts weinigen beheersen. Daarnaast moet de organisator inzicht hebben in vormgeving en materialen; hij moet ervoor zorgen dat er wordt gerestaureerd, dat er bruiklenen komen en worden verzekerd, dat er wordt geleverd, gezet, gefotografeerd, getekend en getimmerd, en dat alles volgens een zodanig uitgewerkt schema dat bij de opening alles ook werkelijk op zijn plaats staat en het openingswoord niet wordt ontluisterd door het laatste nerveuze getimmer in de expositieruimte.

De conservatoren van grotere musea kunnen het zich permitteren om zo'n proces grotendeels aan anderen over te laten en van een afstand te begeleiden. Velen zullen zelf het denkwerk en het handwerk voor zijn of haar rekening moeten nemen. Dit artikel is bedoeld om een aantal moeilijkheden en valkuilen, die zich bij het organiseren van een tentoonstelling kunnen voordoen, te signaleren: een gewaarschuwd mens telt voor twee. Het recept voor een mooie en goed bezochte tentoonstelling krijgt u niet: het eerste hangt van uw eigen goede smaak af, het tweede voor een groot deel van onmeetbare factoren. Er zijn bovendien nuttige publikaties over dit on-

Tentoonstellen in de praktijk: vallen en opstaan

derwerp verschenen. Maar u krijgt genoeg voorbeelden van moeilijkheden en stomiteiten, die de schrijver al vóór u heeft ondervonden en die u kunt proberen te vermijden.

1. Koester niet te hoge verwachtingen van het rendement

Waarom beginnen we aan een (archeologische) tentoonstelling, of liever: wat verwachten we ervan? Ik denk dat iedereen de hoop koestert dat er veel mensen zullen komen kijken naar wat we aan interessants en moois te tonen hebben, en dat het publiek er veel van zal opsteken. Nu is dat nuttig effect - wat heeft de bezoeker geleerd? - moeilijk te meten. Het komt bovendien hoogst zelden voor dat er ook maar een poging gedaan wordt om zo'n onderzoek achteraf te verrichten. Dit is heel begrijpelijk: een grondige evaluatie op basis van publieksonderzoek kost nogal wat inspanning (en geld) en de expositie is op zich al kostbaar genoeg. Men is meestal blij dat de zaak er eindelijk staat en gaat dan weer snel door met de lopende werkzaamheden. Helaas zullen we op die manier nooit echt te weten komen wat onze inspanningen hebben bijgedragen aan de kennis van ons publiek. Van alle tentoonstellingen en prestaties die ik heb verzorgd is er niet één gevolgd door een evaluatie die naam mag hebben. En eerlijk gezegd heb ik er zelf nooit hard op aangedrongen.

Op grond van wat ik zo hoor, en op grond van mijn eigen ervaring als bezoeker, ben ik niet optimistisch. Ik denk dat er weinig concrete informatie blijft hangen van al dat getoonde. Is dat een reden om maar geen energie te besteden aan dit soort activiteiten? Naar mijn overtuiging zeker niet. Het organiseren van een tentoonstelling, de aankondiging ervan, de besprekingen in de media, vestigen de aandacht van een grote groep mensen op het onderwerp, zelfs al bezoeken ze de

tentoonstelling nooit. Misschien is het nog wel zo reëel om een tentoonstelling te zien als een reclamespot voor uw werk, waarvan het directe rendement moeilijk te meten is, maar die indirect zeker effect sorteert.

2. Verlies de verhoudingen niet uit het oog

De aanleiding voor een tentoonstelling kan heel verschillend zijn: men kan willen meedraaien in een algemene manifestatie (Open Monumentendag, zoveel-honderdjarig bestaan van de gemeente) of zelf, als archeologische instelling of werkgroep, de behoefte voelen om van tijd tot tijd iets te laten zien van het eigen werk. Dat kan één opgraving zijn, een overzicht van een aantal jaren van onderzoek, of de uitwerking van een bepaald thema ('aardewerk uit zes eeuwen', 'kinderspelletjes op 17de-eeuwse tegels').

Doe uzelf een plezier en bepaal van tevoren uw aanpak en hoe die aanpak in verhouding staat tot uw mogelijkheden. Als u nog nooit iets gedaan heeft op dit terrein en/of u heeft weinig geld en menskracht ter beschikking, vergaloppeer u dan niet aan een overzichtstentoonstelling à la 'honderd jaar oudheidkundig bodemonderzoek in Noord-Nederland' of iets dergelijks. Dat is gedoemd een armoedige aangelegenheid te worden. Aan de andere kant: als u wel in staat bent een nette, kleine presentatie van een aantal vondsten

te organiseren, etaleer dat dan niet als 'archeologische expositie'. Mij overkwam het tot mijn afschuw wel eens dat ik welgeteld twee panelen en één vitrine met daarin een dozijn voorwerpen moest opstellen in een schitterend gerestaureerde zaal, waar het geheel jammerlijk in verdronk. Tot overmaat van ramp werd de 'tentoonstelling' officieel geopend door een wethouder; de uitnodigingen waren gedrukt op geschept papier, compleet met gemeentewapen. Toen de eerste genodigde verbijsterd vroeg hoe ik dacht in de tien minuten die vóór het openingswoord restten, de rest op te stellen, moest ik hem antwoorden dat alles er al ruimschoots stond.

Bent u tenslotte in de gelukkige gelegenheid dat u over een redelijk budget beschikt, let dan ook op de verhoudingen binnen het geheel. Ik heb ooit gezien hoe vele duizenden guldens werden opgeslokt door een schitterende audiovisuele presentatie, terwijl de bijschriften uit vlekke-

Een archeologische presentatie
foto: Pieter Boer,
Amsterdam

rige, inderhaast scheef afgesneden fotokopieën bestonden.

3. Maak een draaiboek

Iedereen die ooit een tentoonstelling heeft helpen inrichten, kan er over meepraten: de nachtmerrie van de haast en pressie, die de laatste uren, dagen of zelfs weken voor de opening hebben vergald. Eén oorzaak is pure onervarenheid met materialen en technieken; daarover verderop meer. Een andere is echter het ontbreken van een draaiboek en het gemis aan inzicht dat veel werkzaamheden afhankelijk zijn van het tijdig gereedkomen van andere. Een sprekend voorbeeld is het maken van een begeleidend foldertje of boekje. Als de tentoonstelling op 1 april geopend wordt, is het niet voldoende om voorzichtigheidshalve te stellen dat het boekje uiterlijk 25 maart afgeleverd moet worden. Men moet ook bedenken dat het volledig uitgewerkte ontwerp een aantal weken vóór die datum moet zijn aangeleverd bij de drukker. De ontwerper moet werken met tekst en illustraties die dus al ruim van tevoren bij hem moeten zijn gebracht. Dat houdt in dat de tekst van het boekje al klaar moet zijn, lang voordat de werkzaamheden voor de eigenlijke tentoonstelling in hun eindfase zijn beland. Dat geldt ook voor de illustraties. Men kan nog zulke goede en leuke ideeën hebben voor kaarten, tekeningen en foto's, de ontwerper is alleen gebaat met een reproduceerbaar exemplaar van het plaatje op zijn tafel. Wie foto's gaat opvragen of laat maken op de dag dat hij zijn tekst naar de vormgever brengt, is rijkelijk laat.

Hetzelfde geldt in grote lijnen voor alle onderdelen van een tentoonstelling. Schrijf daarom niet alleen de openingsdatum in uw agenda, maar reken terug en noteer de data waarop u moet beginnen met bepaalde werkzaamheden. Reken met elkaar door welk onderdeel klaar moet zijn

voordat u met het volgende kunt beginnen. Controleer in overleg met fotograaf, ontwerper, timmerman, tekenaar en dergelijke onderaannemers of uw data ook voor hen haalbaar zijn. Er kan dan nog van alles misgaan, daarover geen misverstand. Maar u hoeft zich dan niet voor het hoofd te slaan vanwege een over het hoofd gezien detail.

4. Overschat uw technisch inzicht niet

Tentoonstellen is voor een deel een puur technische aangelegenheid. We werken met panelen, sokkels en vitrines; we gebruiken hout, papier, plastic, perspex en glas. Het is niet iedereen, ook niet iedere bekwame doe-het-zelver, gegeven om die materialen goed en snel in een bepaalde vorm te dwingen. Zolang we ons ontwerp beperken tot foto's en teksten op panelen, met een enkele kant-en-klare vitrine daartussen, is er nog weinig aan de hand. Toch kunnen ook daar al de eerste moeilijkheden optreden. Hoe bevestigt u die teksten aan uw panelen? Opgeprikt met punaises? Met stroken plakband? Of strak op karton, sandwichplaat of plastic? Zorg in dat geval dat u zowel het opplakken als het 'schoonsnijden' onder de knie heeft. Ik heb een lang spoor van pokdalige, scheve en beschadigde teksten en foto's achter me liggen. Kleine dingen, zoals het op een nette manier los opstellen van een enkel paneel, vreten soms kostbare uren. Het geniepige ervan is, dat het zulke onbenullige en ogenschijnlijk simpele handelingen zijn, dat niemand rekening houdt met problemen. Die komen daardoor pas op het allerlaatste moment aan het licht. Door uw doordachte draaiboek (zie boven) zit u ruim in uw tijd en komt u, al improviserend, een kleine tegenslag gemakkelijk te boven. Hoe ingewikkelder u echter uw ontwerp gemaakt hebt, hoe meer van dit soort voetangels opduiken. Ze

stapelen zich op en het mooie schema ontaardt alsnog in een zenuwachtige laatste avond. Ik ga er nu maar van uit dat ik ieder materiaal en iedere technische handeling, die ik niet uit eigen ervaring ken, met omzichtigheid en zelfs wantrouwen dien te benaderen. Laat u bij voorkeur adviseren door ervaren timmerlieden, ontwerpers en hobbyisten. Zij kunnen u tijdig waarschuwen voor dit soort valkuilen. Het omgekeerde geldt niet. Wat zij als een gemakkelijke operatie beschouwen, kan voor u en uw medewerkers een nachtmerrie worden. En ook hun advies is niet alleen zaligmakend: zie punt 6.

5. Hoed u voor amateurisme

In verband met het voorgaande een waarschuwend woord voor lieden die ik, ter onderscheiding van amateurs, amateuristen zou willen noemen. Er is een goede kans dat u bij uw voorbereidingen zult worden bijgestaan door allerlei vrijwilligers die hand- en spandiensten aanbieden. Daar zitten vaak uitstekende krachten bij die waardevolle ideeën aan dragen en uitvoeren. Er zijn ook mensen die veel beloven en vervolgens niets meer van zich laten zien of horen. Dat merkt u snel genoeg. Gevaarlijker zijn de behulpzame zielen die aanbieden om het restaureren van voorwerpen, het afdrukken van foto's, het typen van teksten of het verven van panelen op zich te nemen. Ze zijn daar of zelf erg handig in, of ze kennen iemand die dat is, of ze kunnen dat bij hun werkgever uitstekend en gratis regelen. Helaas kunt u achteraf op kosteloos geleverde diensten en produkten zo weinig kritiek meer leveren.

Zo heb ik een tentoonstelling begeleid die in principe helemaal niets zou kosten; ik zou een ontwerp aan dragen, dat vrijwilligers vervolgens geheel zouden omvormen tot een eenvoudige, doch smaakvolle tentoonstelling. De één zou zorgen

Tentoonstellen in de praktijk: vallen en opstaan

voor de zwart-wit foto's ('die jongen heeft een eigen doka, die doet dat voor niets'), de ander voor teksten ('wij hebben op de zaak een machine voor dat soort dingen'), een derde voor een vitrine ('dat materiaal heeft hij toch staan in de winkel'). Groot was mijn ontzetting toen, zoals gebruikelijk, zeer kort voor de opening, de foto's wel erg zwart-wit waren geworden ('hij had alleen hard papier, en moest de volgende dag op vakantie'), de teksten op een afwijkend formaat, met een afwijkende letter en liggend in plaats van staand werden aangeleverd ('die machine heeft alleen die letter en kan alleen A4 verwerken') en de vitrine helemaal uitbleef ('ik dacht, je laat nog wel weten of hij echt moet worden gebouwd' - dat was de meest verbijsterende reactie).

Nu is dit een extreem voorbeeld, en zo zout heb ik het persoonlijk nooit meer gegeten. Gelukkig zijn de betrouwbare hulpkrachten in de meerderheid. U moet eenvoudigweg goed nadenken aan wie u iets overlaat, of die nu op vrijwillige basis werkt of niet.

6. Staar u niet blind op professionaliteit

Geniepiger nog dan een onbetrouwbare dilettant is de onbetrouwbare professional, omdat u geneigd zult zijn om een onbeperkt vertrouwen te hebben in de kennis en opinie van een ontwerper, een drukker of technicus. Het is al heel wat als u de middelen hebt om van hun diensten gebruik te maken, en in de meeste gevallen leveren zij resultaten af die u zelf nooit zou hebben bereikt. Des te rampzaliger is het, wanneer zulke deskundigen - om welke reden dan ook - verstek laten gaan.

16

Ooit heb ik mij maandenlang blind gestaard op de adviezen van een bedrijf dat een aantal malen uitstekend werk had geleverd op het gebied van kunststof tentoonstellingsmaterialen. Goedkoop was het bedrijf

niet, maar zijn geld zeker waard. Afgaande op deze, zeer positieve ervaringen, had ik bij deze firma een grote maquettekap besteld. Mijn contactpersoon had een kap aangeraden die vrijwel kogelvrij was en jarenlang bezoek van kleine kinderen kon weerstaan, maar dan ook bepaald kostbaar zou worden. Dat was nog niet zo'n bezwaar geweest als het ding maar op tijd was afgeleverd, zoals ik van deze firma gewend was. Juist omdat ik zo'n ongekend vertrouwen koesterde, werd ik pas in een zeer laat stadium ongerust, toen er ondanks gemaakte afspraken niets arriveerde. Tot mijn ontzetting bleek twee dagen vóór de opening dat we op de overeengekomen datum alleen losse platen zouden kunnen krijgen.

Het is achteraf erg meegevallen: een klein bedrijf in de buurt heeft het gepresteerd om tegen een kwart van de prijs van het geplande exemplaar een keurige kap te maken die nog jarenlang is meegegaan. De eerlijkheid gebiedt me te zeggen dat de oorspronkelijke firma keurig zijn excuses heeft aangeboden. De hele operatie heeft me echter een paar vreselijke dagen gekost.

Houd, kortom, in uw achterhoofd dat ook de meest solide toeleverancier verstek kan laten gaan, en dat de klap dan des te harder aankomt. Een paar voorzorgen kunt u nemen: maak zo duidelijk mogelijke afspraken en leg die op papier vast. Overtuig u ervan dat uw bedoelingen werkelijk zijn begrepen. Probeer korte maar regelmatige controles op de voortgang te houden. Probeer tenslotte mee te denken met de vakman of -vrouw, zoals u wilt dat hij of zij met u meedenkt. Niet zelden ligt een communicatiestoornis ten grondslag aan wat u gemakshalve ziet als een wanprestatie.

7. Wees kritisch

'Dat is een kwestie van persoonlijke smaak' is een gemakkelijke manier

om zich aan kritiek op kleur, belettering, verlichting of opstelling van een tentoonstelling te onttrekken. Vaak is het ook de enige zinnige manier, en hoewel ik oprecht probeer om kritische opmerkingen ter harte te nemen, is het ook dikwijls mijn reactie. Het kan ook uw reactie zijn op de nu volgende reacties mijnerzijds over zaken die regelmatig te zien zijn op archeologische tentoonstellingen, maar die absoluut niet beantwoorden aan mijn persoonlijke smaak.

Daar zijn allereerst de ongerestoreerde, soms uiterst fragmentaire stukken en brokken aardewerk die de ruggegraat vormen van menige collectie. Losse randjes, bodempjes en oortjes, onmisbaar studiemateriaal voor de archeoloog, leveren in een vitrine een dodelijk saaie reeks scherven op, waar de doorsnee bezoeker niet warm of koud van wordt. Natuurlijk kan één schervel wel degelijk bijzondere informatie opleveren: een opschrift, een merkwaardige versiering, een meegebakken graankorrel. Als u die wilt laten zien zult u extra moeite moeten doen om dat bijzondere aspect ook goed uit te laten komen. Dat geldt trouwens ook voor veel complete, maar vaak weinigzeggende voorwerpen. Maak, wat dat betreft, eens een houten schacht aan één van uw tientallen mesolithische spitsen; laat de eeuwige potjes en teksten vergezeld gaan van een historische afbeelding. U voorkomt zo dat uw vitrine een uitstallkast wordt en u voegt extra informatie voor de toeschouwer toe.

Een in mijn ogen minder geslaagde manier om op creatieve wijze allerlei stukken kapot aardewerk te tonen is door ze op te stellen in een grote bak met zand, in een poging om een 'echte' opgraving uit te beelden. Zo'n opstelling komt nogal eens voor, maar geeft eigenlijk nooit een goede indruk van een opgraving, al zet men er nog zoveel meetlinten, scheppen en troffels bij. En de

Hoe bevestigt u
die teksten aan uw
panelen? Opgeprikt
met punaises? Met
stroken plakband?
foto: Pieter Boer,
Amsterdam

scherven worden er werkelijk niet
interessanter door.

Belettering is vaak het stiefkind van
de expositie. Wie kent niet:

- de getypte tekst, soms met punai-
ses of plakband vastgezet, on-
leesbaar door de te kleine en te
magere letter;
- de handgeschreven tekst, com-
pleet met niet weggegomde lijn-
tjes, niet zelden met treurige po-
ging tot 'kalligrafie'. Het
dieptepunt zag ik ooit op een
overzichtstentoonstelling over
stadsarcheologie, waar niet min-
der dan vier handschriften te on-
derscheiden waren;
- zeldzaam geworden maar nog al-
tijd een lust voor oog- en lachspie-
ren: lange teksten die volledig uit
afwrijfletters zijn samengesteld,
die aan het eind steeds schever en
slechter gespatieerd worden en in
de loop der tijd menig letter ge-
heel of gedeeltelijk verliezen.

Dit is in feite de meest tragische me-
thode: zij pretendeert het meest, is
het lelijkst en is - zeker als de talloze

verbeten wrijfuren worden meege-
rekend - niet goedkoper dan het zet-
ten van een tekst. Gelukkig biedt de
laserprinter een voordelig alterna-
tief.

De kunst om beknopte en heldere
teksten samen te stellen beheerst
niet iedereen. Maar u kunt in ieder
geval zorgen dat ze groot genoeg
zijn om te lezen.

Tot slot een gewetensvraag die ik
mezelf wel eens heb gesteld bij het
inrichten van sommige exposities: is
een tentoonstelling wel de juiste
manier om dit onderwerp aan den
volke te tonen? Zijn de voorwerpen,
objectief beschouwd, niet erg pover
van aard als tentoonstellingsobject
en zo ja, heeft u de middelen om er
toch een visueel aantrekkelijk ge-
heel van te maken? Als dat laatste
niet het geval is, moet u misschien
overwegen om u de moeite van het
exponeren te besparen en een publi-
katie te wijden aan hetzelfde onder-
werp. Daarin kan meer worden om-
schreven en speelt het visuele

aspect een minder
belangrijke rol. Nog-
maals: het niet aan-
wezig zijn van aan-
trekkelijke vondsten
zegt niets over het
archeologisch belang
daarvan of van het
onderzoek! Er zijn
voorbeelden van
hoogst belangwek-
kende opgravingen,
die nog geen tien ex-
posabele vondsten
opleverden.

'Archeologie is een
ongenietbare weten-
schap', is een uit-
spraak van een Ne-
derlands hoogleraar,
en ik kan me daar
wel iets bij voorstel-
len. De enerverende
ervaring van het op-
graven, de spanning

van iedere keer dat schop of troffel
een vondst raakt, het uitwerken van
de gegevens achteraf - wat blijft er-
van over wanneer dat aan buiten-
staanders moet worden overge-
bracht? De ervaring leert, dat er bij
'het grote publiek' bepaald wel be-
langstelling bestaat voor archeolo-
gie - maar wat dat publiek zich bij
archeologie voorstelt, is nogal vaag
en komt in ieder geval maar weinig
overeen met de opvattingen van be-
roeps- en amateurarcheologen. Wie
zich aan een tentoonstelling over dit
onderwerp waagt, heeft dan ook de
ondankbare taak zoveel mogelijk
aan het publiek tegemoet te komen,
zonder daarbij de eigen overtuiging
geweld aan te doen. Als u dat wan-
kele evenwicht weet te bereiken,
hebben uw inspanningen het hoogst
mogelijke rendement opgeleverd. ■

Museumbezoek in de zomer van 1994

'Meer bezoekers in 1995? Het kan!' Met dit motto tracht de Attractiebeurs deelnemers te werven. Een goed motto is het in ieder geval wel voor de musea. Tenminste - 1994 lijkt een niet al te best jaar voor de musea te zijn geweest.

De SOM, het museumconsulent-schap in de provincie Utrecht, werd in augustus 1994 benaderd met de vraag 'of men ook wist hoe het met de andere musea in de provincie stond'. Gedoeld werd op het sterk tegenvallende bezoekersaantal van het eigen museum in de zomer van 1994 - moesten bestuur en medewerkers zich ernstig zorgen maken, zich bezinnen op het pr-beleid, extra activiteiten ontplooiën, of is er sprake van een algemene trend?

De SOM heeft daarop een onderzoekje ingesteld bij de musea in de provincie Utrecht.

Gevraagd werd naar de bezoekcijfers in de maanden mei, juni, juli en augustus over de jaren 1993 en 1994 en - bij eventuele significante verschillen - naar de oorzaak daarvan. Ook indicaties van bezoekcijfers waren welkom. Doel was namelijk geen uitgebreide analyse, doch het verkrijgen van vergelijkingsmateriaal voor de musea: loop ik mee met een algemene trend of wijk ik duidelijk af? Meer dan een dergelijke indicatie valt niet te geven.

Er kleven namelijk nogal wat risico's aan het klakkeloos vergelijken van de bezoekcijfers van verschillende jaren. Verschillende factoren kunnen het museumbezoek beïnvloeden: bijzondere tentoonstellingen en evenementen, bijzondere externe omstandigheden. Tenslotte was 1993 ook al een afwijkend jaar vanwege het slechte weer in de zomermaanden.

Op de brief waarin dit onderzoek aangekondigd werd, kwamen zo-

veel spontane reacties binnen dat duidelijk werd dat velen zich zorgen maakten.

De cijfers van Utrecht zijn aangevuld met gegevens uit Noord-Brabant. In totaal zijn de cijfers van 20 musea verwerkt.

De cijfers in percentages

Over het algemeen is de zomer van 1994 slecht geweest. In een paar gevallen zijn er afgelopen zomer 75% minder bezoekers geweest dan in 1993. Vooral de combinatie van weinig extra activiteiten in deze zomer, het hete weer en verhoudingsgewijs geflatteerde cijfers voor 1993, leidt tot zorgwekkende cijfers die gelden voor zowel een paar kleine streekmusea in Utrecht als een groot museum in Noord-Brabant.

Gemiddeld is er sprake van een terugval ten opzichte van 1993 van 25 tot 30 procent (dus 75 tot 70% van het aantal dat in 1993 gehaald werd). De reden die men aangeeft: de hitte. In vele gevallen zien we in augustus een herstel, al blijven de cijfers onder die van vorig jaar.

Een bepaalde mate van ongevoeligheid tonen zeer gespecialiseerde musea: de (helaas schaarse) bezoekers komen, ongeacht de omstandigheden. Deze musea haalden vrijwel dezelfde bezoekersaantallen. Twee andere musea lieten weten dat ook zij ongeveer evenveel bezoekers hebben gehad als vorig jaar. Toch klonken ze wat gedeprimeerd: 'het is bij ons nooit wat, in de zomermaanden' en '1993 was ook al zo'n slecht jaar'.

Het positieve nieuws: een (zij het klein) deel van de musea gaf aan meer bezoekers te hebben gehad dan in 1993. Het was dus wel mogelijk, ondanks het weer. Opvallend was dat zij daar in de meeste gevallen precies een reden voor wisten aan te geven. Een gemeentemuseum (met 113%) meldde dat 'we in een nieuw arrangement zitten samen met de beklimming van de to-

ren' waarbij vooral augustus hoog scoorde. Een ander (met 107%) gaf aan dat juni een hoog aantal bezoekers had gekend vanwege de tentoonstelling. Juli was ook daar een absoluut dieptepunt: 'Alleen buitenlanders liepen hier rond'. Een jubileum was ook goed voor groei: het 25-jarig bestaan leverde 113% ten opzichte van 1993 op.

Waar blijft het publiek?

Volgens de musea bevond het publiek zich dit jaar elders - vooral aan het water. De bijzonder hete maand juli vormde een dieptepunt in ieder museum. Echt doelgerichte bezoekers (freaks en buitenlanders) bleven komen, de rest kwam niet. In augustus volgde een herstel en ook over september kwamen nog goede berichten na ('een goede maand september'). Het weer wordt gezien als grote boosdoener. Toch blijkt dat voor zes van de acht musea mei en augustus ook al slechter waren dan in 1993.

Een ontwikkeling op langere termijn? Zijn we met z'n allen echt over de top heen? Uit de CMNieuwsbrief (*Culturele Marketing Nieuwsbrief jrg 3, 1994, nummer 8) blijkt dat de bezoekcijfers van culturele attractiepunten in 1993 lager liggen dan in het jaar daarvoor: gemiddeld met 7%. De grootste klap is gevallen bij de grote instellingen (meer dan 750.000 bezoekers per jaar), namelijk 17% minder bezoekers in 1993 dan in 1992. Maar uit recente cijfers over dezelfde periode (1993) in Gelderland (*Gelders Erfgoed 1994-5) waarbij de kleinere musea wel meegeteld worden, stelt de samensteller dat ongeveer de helft van de musea meer, de andere helft minder bezoekers heeft gehad. De gemiddelde stijging daar is 2,5%.

De officiële cijfers over 1994 zullen nog even op zich laten wachten.

Het museum dat met de vraag naar de cijfers over de zomer van 1994

Tips & berichten

kwam toonde zich licht gerustgesteld: alleen musea die echt extra activiteiten hadden ontplooid in wat voor zin dan ook, hadden te maken met een lichte teruggang of kregen zelfs een groei in het aantal bezoekers. Dit museum liep dus met de algemene trend van zomer 1994 mee. Toch is het zaak ons eens te bezinnen. Stel, de algemene lijn is een teruggang in bezoekerscijfers, wat doen we dan? Beroepen we ons telkens op externe omstandigheden en leggen we ons daar bij neer? Proberen we meer flexibel om te gaan met pr en maken we daar dan ook (financieel) ruimte voor? Wringen we ons in allerlei bochten en zetten we de ene bijzondere activiteit na de andere op?

En hoe 'liep' overigens uw museum afgelopen zomer? ■

Praktische tips uit Engeland

De consultants trachten op de hoogte te blijven van hetgeen zich in museumland afspeelt. Zo af en toe hoort bij dat 'op de hoogte blijven' ook een reis naar het buitenland. Streven is dan de opgedane kennis en ervaringen te delen met museummedewerkers in de provincie die niet in staat waren mee te gaan.

Zo ging de consultant educatie van de Stichting Ondersteuning Musea in 1992 mee met de NMV-reis naar Engeland, en kwam terug met een dertigtal tips die zij verzamelde in de bezochte musea. Zij noteerde alles dat haar opviel. Hieronder treft u een aantal daarvan aan, gericht op de publiekstaken van het museum.

1. In The Yorkshire Museum zijn de resten van een oude abdij weer opgebouwd: fragmenten, halve pilaren en stukken boog. Een schilderij in deze ruimte gaf de suggestie van de functie die de ruimte vroeger had. Dit schilderij bepaalde de wijze waarop je naar de toch vrij abstracte resten keek.
2. Overweeg eens de mogelijkheid cartoons in te zetten bij het uitleggen van gecompliceerde informatie zoals hiërarchische structuren. In The Museum of York aangetroffen in plaats van tekst.
3. In Merseyside Maritime Museum (Liverpool) maakte men gebruik van koptelefoons met 'krinkelsnoeren'. Zo iets wordt een ramp als je er een aantal naast elkaar

Afbeelding uit The Yorkshire Museum

plaatst - een enorme knoop in de snoeren van vijf aansluitingen op geluidsbanden.

4. In meerdere musea gezien: kop-teksten in de vragende vorm. 'Wat eet een dinosaurus?' wekt meer belangstelling dan het droge 'Voedsel van de dinosaurus'.
5. In het Museum of Moving Images (Londen) werden de verticale delen van de traptreden voor extra informatie benut (over andere afdelingen van het museum, de coffeeshop en de museumwinkel).
6. Uit geheel Engeland de tip: verbeter de museumwinkel, of zet er één op. In de verkoop vooral betaalbare artikelen die een directe relatie hebben met het onderwerp van het museum. Haal ze desnoods uit het buitenland.
7. Naar aanleiding van de uitnodiging "Please take this leaflet" in een aantal musea: zoiets werkt uitnodigend en het heeft succes!
8. Overweeg eens een jeugdlidmaatschap en geef de jeugdleden speciale voorrechten zoals voorbeschouwing van nieuwe tentoonstellingen zoals het Liverpool Museum doet. Zij plannen speciale acties voor kinderen met hun ouders. Voor moederdag twee vliegen in een klap 'take your mommy to a mummy', zowel moeders als mummies waren blij met deze aandacht.
9. Maak echt gebruik van de ruimte die er is. In The Museum of York (in een oude kerk) zijn hoog boven je hoofd de middeleeuwse bouwvakkers nog steeds aan het werk.
10. In het Fishing Heritage Centre wordt de route aangegeven met voetstappen die aangepast zijn aan het onderwerp: afdrukken van rubber laarzen.

Nederlandse Organisaties Vrijwilligerswerk gebundeld

Vijf organisaties die zich inzetten voor het vrijwilligerswerk (waaronder het Nederlands Centrum voor Vrijwilligerswerk en de Landelijke Unie van Vrijwilligers) hebben hun krachten gebundeld in een nieuwe vereniging en een nieuwe stichting. De Nederlandse Organisaties Vrijwilligerswerk (NOV) geeft informatie en voorlichting en adviezen, stimuleert de onderlinge uitwisseling van informatie en ervaringen. De stichting VrijwilligersManagement (sVM) zal zich toeleggen op advisering, training en projectontwikkeling voor organisaties die met en voor vrijwilligers werken.

De NOV en de sVM werken nauw samen. Voor informatie kunt u contact opnemen:

Nederlandse Organisaties Vrijwilligerswerk,
Postbus 2877, 3500 GW Utrecht, telefoon:
030-319844, fax: 030-343896

Stichting VrijwilligersManagement,
Postbus 12080, 3501 AB Utrecht,
telefoon: 030-333937, fax: 030-343839

Wijziging kleurnummers Philips TL lampen

De kleurnummers van de Philips TL en PL fluorescentielampen zijn veranderd ten gunste van internationale afspraken. In plaats van een 2-cijferige code wordt nu een 3-cijferige code gehanteerd.

oud kleurnummer	nieuw kleurnummer
82	827
83	830
84	840
86	865
92	927
93	930
94	940
95	950
96	965

TL fluorescentielamp 930 (voorheen nr. 93) is de beste keus voor muse-

aal gebruik, gevolgd door de nummers 940 en 830. Aspecten die in deze afweging een rol spelen zijn de lichtkleur (variërend van extra warmwit tot koelwit), de kleurweergave-index (natuurlijkheid van kleurweergave), damage-factor (hoeveel UV-straling zendt een lamp uit) en de lichtstroom (energieverbruik). Voor meer informatie kunt u contact opnemen met het bureau van de museumconsulent in uw provincie.

Nationale Ledenwerfactie Vriendenorganisaties van Musea

Onder het motto 'ik ben museumvriend u ook?' is de Federatie van Vrienden van Musea een nationale ledenwerfactie gestart. Het is een landelijke actie die een lokale invulling kan krijgen. Het is de bedoeling de bestaande vriendenkringen (zo'n 400) aan meer leden te helpen (nu zijn er 200.000 leden) en zo direct of indirect de musea te steunen. Met de ledenwerfactie hoopt de federatie het aantal vrienden met tien tot vijftien procent te laten groeien. Tot nu toe hebben 110 vriendenverenigingen gemeld mee te doen aan de actie, die ze zelf moeten voeren. Van de federatie kunnen zij speciaal voor de gelegenheid gemaakte folders ontvangen. De actie loopt van oktober 1994 tot april 1995. Informatie over de ledenwerfactie is te verkrijgen bij:

Allard Pierson Museum, mevrouw drs.
S.B.M. van der Noordaa-Dominicus van
den Bussche, Oude Turfmarkt 127,
1012 GC Amsterdam,
telefoon 020-5252557

Museum Agenda/Almanak 1995

In het najaar is de eerste uitgave van de Museum Agenda/Almanak verschenen. In één handzaam boekwerk worden een calendarium voor 1995 en een up-to-date 'Wie is Wie?' voor de museumwereld gecombi-

neerd. Voor de combinatie van agenda en almanak is gekozen om een jaarlijkse uitgave met een actuele almanak mogelijk te maken.

De in samenwerking met de Nederlandse Museumvereniging tot stand gekomen uitgave kent een ruim honderdvijftig pagina's tellende almanak waarin een overzicht wordt gegeven van de Nederlandse musea en de belangrijkste medewerkers met vermelding van functie en afdeling.

Aparte rubrieken behandelen de aanverwante branches zoals restauratie, kunsthandel, veilingwezen, vormgeving en grafische industrie. De museumwereld werd nog nooit zo overzichtelijk in kaart gebracht. Het formaat van de op 90 grams biosetpapier gedrukte en in bibliotheken gebonden Museum Agenda/Almanak is 17 x 24 cm. Het calendarium geeft telkens over twee pagina's een weekoverzicht.

De Agenda/Almanak is in een beperkte oplage voor f 49,- verkrijgbaar. De Museum Agenda/Almanak zal voortaan jaarlijks verschijnen en is een uitgave van D'ARTS en Bureau Menno Heling Culturele Marketing, allebei gevestigd in Amsterdam.

De uitgave is te bestellen via telefoonnummer 020-6235001.

Fonds Behoud Nationaal Erfgoed

Het steunen van musea die in aanmerking komen voor een bijdrage uit het Deltaplan, maar moeite hebben met het werven van de benodigde 60% 'eigen middelen', is één van de doelstellingen van het 'Fonds Behoud Nationaal Erfgoed'. Het Fonds is ontstaan uit particulier initiatief en moet gedragen worden door de Nederlandse bevolking. De eerste fondsenwervings-actie ging van start tijdens het Nationale Museumweekend 1994.

Het Deltaplan moet leven

Op het moment dat minister d'Anco-

na in 1991 het Deltaplan voor het Cultuurbehoud introduceerde beseften enkele particulieren dat een dergelijk overheidsinitiatief, wilde het succesvol zijn, ook na afloop van de gestelde termijn begrepen en gesteund zou moeten worden door het grote publiek. Tevens leek het een goede gelegenheid het Nederlandse publiek meer te betrekken bij het behoud van het nationale erfgoed. De noodzaak van restauratie, vooral aan de hand van een concreet voorbeeld, en ook het resultaat van een goede restauratie spreekt nu eenmaal tot ieders verbeelding. Zo werd door particulier initiatief de kiem gelegd voor het Fonds Behoud Nationaal Erfgoed. Het is een stichting zonder winstoogmerk met een bestuur waarin o.a. zitting hebben Hans de Herder, hoofd conservering en restauratie van de Rijksdienst Beeldende Kunst en drs. André van der Goes, conservator van Kasteel Amerongen en Slot Zuylen.

Fonds Behoud Nationaal Erfgoed

Met een startsubsidie van WVC en hulp van de stichting VSB Fonds kon een kleurenfolder worden verspreid waarin het initiatief wordt toegelicht en wordt gewezen op de mogelijkheid donateur te worden voor minimaal f 35,- per jaar. Het Fonds stelt zich voor de donateurs periodiek een nieuwsbrief toe te zenden. Meer in het oog springend is de mogelijkheid als steun aan het Fonds Behoud Nationaal Erfgoed deel te nemen aan de Nationale Sponsorloterij tegen de inleg van f 10,- per maand per lotnummer. Daartoe is aan de folder een bon met het antwoordnummer van de Sponsor Loterij aangehecht. Uit de opbrengst hoopt het Fonds Behoud Nationaal Erfgoed een basisfonds te vormen ten behoeve van de restauratie van cultuurofgoed in de Nederlandse musea.

Het Fonds en de musea

Het Fonds kiest ervoor het draag-

vlak onder de bevolking rustig uit te bouwen. De media hebben er in april jl. de nodige aandacht aan besteed en de folders werden al verspreid onder verenigingen van vrienden van musea. De folders zijn natuurlijk beschikbaar voor musea die hun eigen achterban over het Fonds willen informeren.

Dit najaar is op bescheiden schaal begonnen met de eerste (mede-) financiering van restauratieprojecten.

Veelsoortige restauratieplannen kunnen worden ingediend. Een onafhankelijke adviescommissie buigt zich over de aanvragen, waarbij vooral veel belang wordt gehecht aan spreiding van het aantal projecten over het land. Het hoeft niet altijd de restauratie van nationale topstukken te betreffen, ook lokaal belang moet een kans krijgen. Immers, dit bevordert des te meer dat de gemiddelde Nederlander het belang van behoud en beheer zal gaan inzien.

Inlichtingen: Fonds Behoud Nationaal Erfgoed, drs. Menno Heling, coördinator, Prinsengracht 1078, 1017 JH Amsterdam telefoon 020-6235001, fax 020-6382196

Rijksdienst Kastelenbeheer

De Rijksdienst Kastelenbeheer wordt in 1995 opgeheven en verzoekt met het oog daarop het stopzetten van de verzending van jaarverslagen dan wel ander materiaal.

Het kan zijn dat de afzonderlijk geprivatiseerde instellingen toezending van deze materialen wel op prijs stellen. De Rijksdienst adviseert met de betreffende instelling(en) contact op te nemen.

Hierbij de telefoonnummers:

Muiderslot, Muiden: 02942-61325

Slot Loevestein, Poederoyen: 01832-1375

Gevangenpoort, 's-Gravenhage:

070-3460861

Ruïne van Brederode, Santpoort:

023-378763

Ruïne van Teylingen, Voorhout:

02522-11597.

Boeken en tijdschriften

Archeologie op school, het aanbod in basis- en voortgezet onderwijs

In mei 1994 verscheen bij het Archeologisch Informatie Centrum *Archeologie op school*, het aanbod in basis- en voortgezet onderwijs. De publikatie is gericht op de 'professionele intermediair', waaronder museummedewerkers educatie. Het

boekje levert inventarisaties op verschillende terreinen: 21 lesmethodes worden bekeken op hun aandacht voor archeologie. Verder is het aanbod van musea voor scholen opgenomen - voor zover het musea betreft met meer dan 10.000 bezoekers en de samenstellers er de hand op hebben kunnen leggen. Daarnaast staan de adressen van andere

instellingen die actief (kunnen) zijn op archeologisch-educatief gebied vermeld.

Is de publikatie nuttig voor museummedewerkers die 'iets' met de archeologische collectie willen? Lang niet alle informatie is relevant en een groot deel ervan is in deze vorm niet bruikbaar of te globaal. Handig is wel de uitermate praktische inventarisatie van de produkten van musea en andere instellingen. Als er plannen zijn voor het vervaardigen van archeologisch lesmateriaal dan kun je hieruit te weten komen wie wat doet - de bijbehorende adressen en telefoonnummers maken contact zoeken eenvoudig!

Archeologie op school: het aanbod in basis- en voortgezet onderwijs / red. M. de Reuver - Archeologisch Informatie Cahier III, ISBN 90-74938-03-5, kosten f 15,-
Uitgave van het Archeologisch Informatie Centrum, Leiden 1994, te bestellen bij het AIC, Postbus 11114, 2301 EC Leiden, telefoon 071-163138

Wie is wie van het cultureel erfgoed in Nederland en Vlaanderen

Het boekwerkje (74 bladzijden, ruim gezette tekst) is in twee delen verdeeld: Vlaanderen en Nederland. De logica bij de verdere indeling is niet geheel helder. De gegevens over de organisaties en instellingen zijn niet erg actueel, de informatie is onevenwichtig (de Rijksdienst voor Monumentenzorg wordt in anderhalve pagina beschreven, aan de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek worden drie regels besteed) maar erger nog de gegevens zijn incompleet. Onder het kopje Overheidsinstellingen (Nederland) worden alleen het Projectbureau Industrieel Erfgoed, de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek en het Rijksmuseum genoemd. Over bijvoorbeeld de Rijksdienst Beeldende Kunst, Rijks-

ARCHEOLOGIE OP SCHOOL

Het aanbod in basis- en voortgezet onderwijs

Mariëlle de Reuver

Archeologisch Informatie Cahier 6

dienst Kastelenbeheer of het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie, Rijksarchieven en andere Rijksmusea geen woord. Als organisaties op provinciaal niveau aan de orde komen worden slechts acht van de elf provincies genoemd, de overige zonder reden niet. Wellicht steekt het Vlaamse gedeelte beter in elkaar, daar kunnen wij moeilijk over oordelen. Jammer genoeg bevat de uitgave geen index op naam en onderwerp, zodat zoeken alleen via de inhoudsopgave mogelijk is. De wie-is-wie is uitsluitend verkrijgbaar in gedrukte vorm.

Door de genoemde tekortkomingen zal de in het woord vooraf geuite wens dat 'deze uitgave een hulpmiddel wil zijn opdat Vlamingen en Nederlanders elkaar voortaan makkelijker kunnen vinden bij de studie en het behoud van het cultuurhistorisch erfgoed' in veel gevallen on vervuld blijven.

Wie is wie van het cultureel erfgoed in Nederland en Vlaanderen / door Adriaan Linters - Stichting Algemeen-Nederlands Congres v.z.w. De Wie is wie is te bestellen door f 17,- over te maken op de ABN-AMRO bankrekening 46.50.66.054 van het Algemeen-Nederlands Congres te Amsterdam (postgiro van de bank: 2391) onder vermelding van 'Cultureel Erfgoed'.

Quo Vadis

Begin dit jaar is een nieuwe loot op de kunst- en cultuurtijdschriftenmarkt gesignaleerd: Quo Vadis. Deze 6 keer per jaar verschijnende uitgave draagt als ondertitel 'De enige gids voor internationale culturele evenementen'. In het Nederlandstalige blad wordt een overzicht gegeven van zo'n 500 topevenementen in Europa en Noord-Amerika. De informatie in Quo Vadis is afkomstig van de culturele databank ArtBase. Abonnees kunnen van een service-lijn gebruik maken, waar men actuele informatie kan opvragen over (inter)nationale culturele evenementen. Informatie over tentoonstellin-

gen en andere evenementen kan gestuurd worden naar het redactie-adres

Quo Vadis, Postbus 74118, 1070 BC Amsterdam, telefoon 020-6623566, fax 020-6625951. Ook voor abonnementen kan men op bovenstaand adres terecht (kosten f 79,50 per jaar).

Musea waarvoor: Eigen of vreemd?

Op 19 november 1993 werd voor de derde keer de 'Museumpenning Noord-Brabant' uitgereikt, ditmaal aan de heer P.H.A.M. Hagenaars, oud-directeur van Museum Jan Cunene te Oss.

Bij gelegenheid van die uitreiking heeft prof. dr W.Th.M. Frijhoff een lezing verzorgd onder de titel: 'Musea waarvoor: Eigen of vreemd?'. Professor Willem Frijhoff liet zijn visie schijnen over het functioneren van musea die te maken krijgen met een samenleving waarin de inbreng van vreemde culturen steeds groter wordt. Moet het museum het eigene blijven tonen of juist het vreemde? Moet het helpen de allochtonen te vernederlandsen of juist de cultuur van de geboren Nederlander te differentiëren? Dient het museum ook het verleden als anders dan nu, of juist het 'eigene' te tonen? Zijn betoog is vastgelegd in VMB cahier III.

Musea waarvoor: Eigen of vreemd?, VMB cahier III

De uitgave kost f 10,- (incl. verzendkosten) en is te bestellen bij de Brabantse Museumstichting, Reitse Hoevenstraat 30a 5042 EH Tilburg, telefoon 013-632120, fax 013-675912.

Nieuwsbrief Recreatie & Toerisme

In oktober is de eerste Nieuwsbrief Recreatie & Toerisme verschenen. De eerste Nieuwsbrief telt vier pagina's en geeft voorbeelden van toeristische initiatieven (zoals Vakantiepaspoort voor Rotterdamse jeugd, Bredevoort Boekenstad, Vereniging Open Monumenten en Nazomeren met cultuur) en wet- en regelgeving (Wet openluchtrecreatie en recreatiecriminaliteit aangepakt). De redactie schrijft dat ontwikkelingen en informatie bovengenoemde terreinen en (Europese)subsidies, kwaliteitsverbetering, financiering, bestuurlijke samenwerking, seizoensverlenging, oeverrecreatie, watersport, dagverblijfsrecreatie, cultuortoerisme en toeristische dienstverlening aan bod zullen komen.

Nieuwsbrief Recreatie & Toerisme is een uitgave van Samson H. D.Tjeenk Willink bv. Redactie-adres: Postbus 316, 2400 AH Alphen aan de Rijn, contactpersoon: mr J.G.H. Spitters.

Abonnementen: Postbus 4, 2400 MA Alphen aan de Rijn.

Prijs f 145,- per jaar (20 nummers)

Het Groot Utrecht Ontdekboek - voor avontuurlijke kinderen van 8 tot 12 jaar

Het museumconsulentschap in Utrecht maakt deel uit van de Federatie Stichts Cultureel Erfgoed. In dat kader houden de medewerkers van de SOM zich niet alleen strikt met de belangen van de musea bezig maar ook met de bredere cultuurhistorie van de provincie Utrecht. En meestal snijdt het mes aan twee kanten: in promotie van cultureel erfgoed gaan de belangen van de musea mee. Hoe maak je cultureel erfgoed aantrekkelijk voor kinderen? Vertellen dat de Dom 500 jaar oud is en in die en die stijl gebouwd is, werkt niet bevorderend voor het enthousiasme. Vanuit de SOM is het idee ontstaan informatie over cultuurhistorische lokaties te verbinden met

activiteiten: puzzels, onderzoekjes, proeven en opdrachten.

Samen met de Provinciale VVV en Wetenschapsweek junior van de Universiteit Utrecht is het Groot Utrecht Ontdekboek gemaakt - voor avontuurlijke ontdekkers van 8 tot 12 jaar. Waarom blijft de Domtoren overeind staan als de bliksem inslaat? Hoe werden vroeger heksen gevangen? Laat ze maar eens op zoek gaan naar gekke mosjes, een poldermolen ontwerpen, enorme bellen blazen en mijlpalen ontwer-

pen. De musea komen in beeld, soms als lokatie (de Mannenzaal van het Pietersgasthuis in Amersfoort, het Amerongs Historisch Museum in de oude tabaksschuur, de Heksenwaag in Oudewater), en heel vaak als 'bezoektip': als je dit spannend vindt, ga dan eens naar dat en dat museum! Achterin staan alle musea in het boek uitgebreid vermeld, met speciale informatie voor kinderen (en hun leerkrachten).

Vlak voor de herfstvakantie is het Groot Utrecht Ontdekboek gepre-

senteerd tijdens een vrolijke bijeenkomst waarop tien kinderen zich op de verschillende activiteiten stortten en de Commissaris van de Koningin in de provincie Utrecht zich met de kinderen onderhield over hun ervaringen met de proefjes en de cultuurhistorie in de provincie.

Groot Utrecht Ontdekboek,

ISBN 90-9007480-5

In de provincie Utrecht is het Groot Utrecht Ontdekboek verkrijgbaar bij VVV's, musea en boekhandels en het kantoor van de SOM voor f 5,-. Te bestellen is het boek door overmaking van f 7,80 op Crediet en Effectenbank Utrecht 69.91.59.962 (giro-nummer bank: 75.651) t.n.v. Federatie Stichts Cultureel Erfgoed. Het Ontdekboek wordt u dan toegezonden. ■

Afbeelding bij de Heksenwaag in Oudewater in het Groot Utrecht Ontdekboek, Elly Hees

